

AMALIA VAN SOLMS.

(Naar de schilderij van A. van Dijk in het Hofmuseum te Weenen.)

IV

AMALIA VAN SOLMS EN MARIA STUART

1602—1675.

1631—1660.

I

Altijd weder opnieuw, maar telkens tevergeefs, had Louise de Coligny getracht haren zoon eene waardige gemalin toe te voeren; al hare pogingen waren tot hare grievende teleurstelling afgestuit op den weerzin, dien Frederik Hendrik, evenals zijn broeder Maurits, tegen het huwelijk koesterde. Intusschen gingen de jaren voorbij en allengs dreigde het gevaar, dat de mannelijke nakomelingschap van Prins Willem I (het huwelijk van Philips Willem, den oudsten zoon, met Eleonora, prinses van Condé was kinderloos geweest) reeds in het eerste geslacht zoude uitsterven. Toen Maurits in Maart 1625 zijn einde voelde naderen, werd de gedachte aan dat gevaar hem zoo ondragelijk, dat hij besloot het, zooveel hij vermocht, desnoods door machtsbetoon te keeren. Hij deed zijnen broeder uit het leger tot zich ontbieden en

„vermaande” hem — het woord komt in de officieele kennisgeving voor — dadelijk en op staanden voet een huwelijk aan te gaan met de gravin Amalia van Solms-Braunfels, zijne verre nicht, een achterkleindochter van Juliana van Stolberg, die toen in het gevolg der koningin van Bohemen te 's-Gravenhage vertoefde. Slechts met moeite werd Frederik Hendrik er toe gebracht om aan de begeerte van zijnen stervenden broeder te voldoen; en toen hij eenmaal zijn woord gegeven had, werd het huwelijk met zonderlinge, bijkans wrevelige overhaasting voltrokken. De Staten van Holland verleenden, om de zaak te bespoedigen, aan de ondertrouwdens ontslag van de vereischte huwelijksgeboden. Den 4^{den} April 1625, veertien dagen, nadat Frederik Hendrik door zijnen broeder uit het leger ontboden was, werd het huwelijk te 's-Gravenhage in de Kloosterkerk voltrokken; acht dagen later was de bruidegom reeds weder in het leger terug. Weinig goeds liet zich van dit gedwongen huwelijk voorspellen, en toch is het zeer innig en zeer gelukkig geweest.

De vrouw, met wie Frederik Hendrik dus als zijns ondanks in den echt verbonden werd, de dochter uit een oud adellijk maar verarmd geslacht, de hofdame eener koningin in ballingschap, die haren bruidegom geen anderen bruidschat medebracht dan hare destijds hooggeroemde schoonheid, haren schranderen geest, haren vorstelijken zin, haar fier gemoed, toen nog niet ontsierd door de trekken van laatdunkende hooghartigheid, waarvan het later niet vrij zoude blijken, was ongeveer drie en twintig jaren oud.

Van hare vroegste jeugd had zij met zorgen en moeilijkheden te kampen gehad. De middelen der graven van Solms waren klein en althans die van Amalia's vader, eenen jongeren zoon uit het grafelijk huis, waren onvoldoende om zijnen talrijken kinderen een zelfstandig bestaan te verzekeren. De zoons vonden meest een plaats in het Staatsche leger, dat onder Maurits en Frederik Hendrik steeds de verzamelplaats bleef voor al de verwanten en afstammelingen van het Huis van Nassau; en Amalia, éene van verscheidene zusters, mocht zich gelukkig rekenen met eene plaatsing te Heidelberg, aan het hof van den keurvorst Frederik van de Palts, den zoon van Louise Juliana, de oudste dochter van Charlotte van Bourbon en Willem van Oranje (conf. pag. 112). Zij werd er verbonden aan den dienst der jeugdige keurvorstin Elisabeth, eene Engelsche prinses, de dochter van koning Jacobus I. De twee vrouwen waren van gelijken leeftijd, beiden geroemd om hare schoonheid, beiden rijk begaafd en vol liefde voor kunst, en werden, trots het verschil in rang, verbonden door eene innige vriendschap, waaraan Amalia, hoe beider verhouding later keeren mocht, nimmer ontrouw werd.

Zij volgde:

trouwelijck met troostelycke stappen,
Gespeel in blijde weelde en in rampsaligh ramp,
Geselschap in triomf en na verloren kamp ¹⁾,

---

¹⁾ Begroetenis aan Frederik Hendrik. Van Lennep. Vondels leven II pag. 306 v. 190.

zoals Vondel haar later toezong, toen keurvorst Frederik van de Palts, niet tevreden met zijn vorstendom en het bezit van het schoone Heidelberg, zich te kwader ure tot het aannemen der Boheemsche koningskroon verleiden liet. Amalia van Solms was tegenwoordig, toen hare meesteres, nevens haren gemaal, te Praag plechtig werd gekroond; maar zij bleef haar ook onafscheidelijk nabij, toen de nederlaag op den Witten Berg, in November 1620, den keurvorst de pas verworven koningskroon weder van het hoofd deed vallen en hem tevens het uitzicht op het ongestoorde bezit zijner erflanden aan den Rijn voor altijd ontnam. Koning en koningin zagen zich gedwongen tot eene overhaaste vlucht. Van enkele getrouwen vergezeld, zwierven zij op dikbesneeuwde wegen door Duitschland rond, terwijl de keizer met den rijksban dreigde, zoodat bevriende maar vreesachtige Deutsche vorsten Elisabeth de schuilplaats weigerden, welke deze, die juist in die dagen moeder hoopte te worden, zoo dringend behoefde. In al die ellende, ook toen de koningin te Küstrin, in eene haar ter nauwer-nood ingeruimde kamer, waar zij aan het volstrekt noodige gebrek leed, van eenen zoon beviel, bleef Amalia haar trouw en volgde haar eindelijk naar 's-Gravenhage, waar het ongelukkige, overal elders verstooten koningspaar bij zijnen oom Maurits en de Staten genoegzame ondersteuning vond om zijne vorstelijke waardigheid op bescheiden voet te kunnen ophouden. Ook hier, in het vreemde land, verliet Amalia de vorstin niet, al was de druk der afhankelijkheid eener hofdame voor haar dubbel zwaar, verbonden als zij

was aan eene hofhouding, waar men voortdurend met schuldeischers te kampen had, aan eene koningin in naam, wier eigen vader hare zaak niet ernstig ter harte nam, aan eenen vorst, dien de Hollanders niet zonder grond beschouwden als eenen vreemdeling, die met de zijnen op 's lands kosten leefde, en dien zij spottend den *winterkoning* noemden. Weinig ook kon Amalia in dit leven van vergulde armoede voorzien, welk eene glansrijke toekomst voor haar was weggelegd.

„Mijn ongeluk is uw geluk, Mevrouw!” voegde Elisabeth van Bohemen hare hofdame op den morgen van het huwelijk half weemoedig, half schertsend toe. En waarlijk, ware het niet, dat de jonge, schoone gravin zich juist ter plaatse bevond, op het oogenblik dat Maurits zijnen broeder tot een onverwijld huwelijk dwong, zij ware wel nimmer de echtgenoot geworden van den voornaamsten man in de Republiek der Geünieerde Provinciën. Amalia zelve voelde het diep. „*Quid reddam domino?* Wat zal ik den „Heer vergelden [voor al Zijne weldaden]?” moet zij diep bewogen gefluisterd hebben, toen zij, als bruid getooid, gereed stond haren vorstelijken bruidegom tegemoet te treden.

Het was een schitterend verschiet, dat zich na Maurits' dood met dit huwelijk voor haar opende, een verschiet, zooals zij het zich in hare stoutste droomen niet had kunnen uitdenken, eene lotsbedeeling, althans in de eerste jaren, overrijk aan glans en macht en waarin zij de haar toegegewezen plaats naast haren echtgenoot met groote waardig-

heid heeft vervuld; terwijl zij na diens afsterven is blijven waken voor de belangen van zijn Huis met eene toewijding en eene trouw, die men, wijzende op hare heftigheid, haren trots en hare niet altijd te loochenen eigenbaat, wel eens te weinig waardeert. Maar wie dacht in de wittebroodsweken der hoog geplaatste jonge vrouw aan de bange dagen van vernedering, die voor de weduwe waren weggelegd!

Buiten 's lands hooger geëerd dan menig oppermachtig vorst, werd Frederik Hendrik binnen 's lands als op de handen gedragen. Wel was hij als stadhouder der Republiek slechts de eerste ambtenaar, niet het hoofd van den Staat; maar het was geen ijdele grootspraak, toen hij den koning van Engeland uit zijnen naam verklaren deed, „dat „hij niet den naam, maar het wezen der opperheerschappij „bezat.” Als Kapitein-Generaal der Unie aan het hoofd van het leger geplaatst, had hij den overwegenden invloed van Maurits op het krijgswezen geërfd. Zijn recht er op had hij gestaafd door het geluk, dat zijne wapenen volgde. Zijne verovering van Grol, den Bosch, Breda hadden de eer der Republiek gehandhaafd, haren tuin uitgebreid en zijnen roem gegrondvest. ¹⁾ Hij was een beleidvol en omzichtig veldheer. Hij spaarde zijn leger uit politiek en uit overleg. Vandaar dat hem meer zelfstandigheid werd geschonken in het krijgsbeheer dan zelfs aan Maurits. Bij den aanvang van eenen nieuwen veldtocht wisten zelfs de

---

¹⁾ Theod. Jorissen. Historische Bladen, 1e druk, pag. 40.

Staten niet altijd, waarheen Frederik Hendrik het leger voeren zou.

Doch niet alleen de degen van Maurits, ook de mantel van Oldenbarnevelt was op hem gevallen. Zijn invloed op het binnenlandsch bestuur was jaren lang beslissend. Toen in 1630 een raadpensionaris van Holland optrad, die hem ongevallig was, wist hij hem tot aftreden te dwingen. In Jacob Cats vond hij eenen opvolger, die zich door hem liet kneden als was, in welken vorm hij verkoos. Het geheele beheer der buitenlandsche zaken regelde hij met enkele vertrouwden. Met hem onderhandelden de diplomaten, tot hem wendden zich de vorsten, zijn voorschrift richtte de werkzaamheden van de gezanten der Republiek. Tegen den zin van eene machtige partij verbond hij den Staat aan de politiek van Richelieu. Dertien jaren was hij, het militaire hoofd van den Staat, ook zijn politieke leider tegenover Europa.

Wel was het er verre af, dat de Staten van Holland, of zelfs die der andere provinciën altijd vrede hadden met zijne voorstellen. Integendeel, niet zelden vertoonden zich voortteekenen der oneenigheid, die onder zijn zoon tot eene uitbarsting kwam. Ook hij had te strijden met naijver op zijn gezag, met weerzin om de steeds toenemende oorlogslasten op te brengen, met tegenstand van het machtige Amsterdam, dat zich het recht niet wilde laten ontnemen om schepen en krijsbehoefden te verkoopen aan den vijand en dat 's prinsen aanslagen op Antwerpen dwarsboomde in de zelfzuchtige vrees, dat zijn handel verflauwen zoude, indien

die aanzienlijke koopstad bij de Republiek werd gevoegd. Maar Frederik Hendrik wist tegenover de Staten te geven en te nemen. Ook de predikanten der heerschende partij in de Kerk en die der onderliggende, welke over en weder zulke tegenstrijdige eischen aan hem stelden, wist hij tevreden te stellen. Bij zijn optreden als stadhouder na den dood van zijnen broeder waren de burger- en godsdiensttwisten, die Maurits' laatste levensjaren verbitterd hadden, gestild en hij zorgde door wijze gematigdheid, dat de pas gesloten wond zich niet heropende. Dikwijls gelukte het hem zelfs om, enkel met een schertsend woord, op de wijze van Hendrik IV, dien hij van nabij gekend had en met wien hij dikwijls is vergeleken, den heerschzuchtigen overmoed der Contra-Remonstranten te beteugelen en de buitensporige verwachtingen der Remonstranten, die aanvankelijk een geheelen omkeer van zaken, een herstel van al hunne grieven van hem hoopten, te temperen.

Zoo heerschte onder zijn bewind rust van binnen, bij krachtig machtsbetoon naar buiten en tegelijk eene mate van welvaart, nooit in die mate beleefd en die Joost van den Vondel zingen deed:

Vorst Frederick in 't hart des volcx gegriffeld staet,
't Geen olie is de wond, dat is hij onzen Staet;
Hij dempt wraekgierigheid, die lange was aan 't woeden
En strengelt lieffelijk der burgeren gemoeden,
En murwt het steenen hart en levert het gedwee
En lockt en wenckt van nieus den zegen uyt de zee.

Koophandel wackert weer, die trager scheen en luyer.

De koé belooft meer rooms uyt haar geswollen uyer,
En treedt tot aen den buyck in 't frissche klavergras,
En d'acker seyd ons toe een heerelijk gewas.

Koophandel en scheepvaart bereikten een toppunt van bloei. Overal werd, naar het woord van den reeds genoemden dichter, de Oceaan door de Hollandsche vlag overschaduwd. Bij Duins werden de Spanjaarden door Tromp geslagen en ook in de beide Indiën was Spanje niet tegen onze zeelieden opgewassen. De zilvervloot werd, in plaats van den Taag binnen te vallen, opgebracht in het IJ. De driekleur werd geplant in Brazilië, aan de Hudsonrivier, op de Sunda-eilanden en op die der Chineesche zee: overal waar voortbrengselen voor den wereldhandel te krijgen waren. De eenmaal opgewekte ondernemingsgeest wrocht wonderen op elk gebied. Want met de zorg en de onzekerheid van vroeger dagen was ook de zelfbekrimping voorbij. De welvaart, die de bloeiende handel over alle standen had verspreid, het fiere gevoel van veiligheid, van zelfbewuste kracht door de overwinningen te land en ter zee gewekt, verhoogde de behoefte aan levensgenot, ontwikkelde den smaak voor weelde, uitte zich in zin voor kunst en wetenschap. Frederik Hendriks bestuur zag de gouden eeuw aanbreken voor de Hollandsche letterkunde en voor de Hollandsche schilderschool.

Van dit nieuwe leven, deze nieuwe behoeften, en deze nieuwe weelden was het Stadhouderslijk Hof het middelpunt,

als het ware de uitdrukking. Beiden Frederik Hendrik en Amalia van Solms waren prachtlievend, kunstminnend, de aanleggers van schitterende feesten. Het groote vermogen, dat Frederik Hendrik achtereenvolgens van zijne moeder en van zijne beide broeders geërfd had, stelde hem en zijne gemalin in staat tot een optreden, zooals het in deze landen nog nooit was aanschouwd, en zooals het nimmer het deel was geweest van Charlotte van Bourbon of van Louise de Coligny, al wist Willem I bij bepaalde gelegenheden, om diplomatieke redenen, een waarlijk vorstelijk praalvertoon te ontwikkelen. Opnieuw sinds lange jaren, voor het eerst eigenlijk sedert den graventijd, zag men te 's Gravenhage weder eenen hofkring, een middelpunt van weelde, van kunstzin, van verfijnde beschaving, een vereenigingspunt voor al wat er aanzienlijks in de Republiek was of kwam. Duitsche en Fransche edellieden, die in het Staatsche leger den krijgsdienst leerden, (Turenne, de kleinzoon van Prins Willem, heeft er onder behoord), diplomaten, aanzienlijken des volks, hooge magistraatspersonen stroomden samen in het Stadhouderslijk Kwartier, op het Binnenhof, dat herhaaldelijk vergroot en verbouwd moest worden om aan de eischen eener schitterende hofhouding te voldoen.

De hoofsche toon en de zekere mate van tucht, die Amalia van Solms reeds dadelijk in hare omgeving wist te handhaven, waren tevens in scherpe tegenstelling met de ruwe losbandigheid, die in Maurits' tijd te 's Gravenhage in de hoogere kringen had geheerscht. Tal van dames van hooge geboorte en beschaving wist zij om haren persoon

te vereenigen. Wel kwamen er te 's Gravenhage meer vreemde prinsen en heeren dan edelvrouwen en vorstinnen; maar de Nassau's alleen waren talrijk genoeg om eenen hofstoet te vormen en de dochters en kleindochters van Prins Willem trokken zich na den dood harer echtgenooten meest te 's Gravenhage terug. Het hof van Frederik Hendrik bleef het vereenigingspunt voor zijne zusters; voor Émilie Antwerpienne, die den graaf van Landsberg huwde, wiens geslacht na den afstand van koningin Christina van Zweden in 1654 den Zweedschen troon besteeg; voor Catharina Belgica, douairière van Hanau, die zich hier vestigde met hare dochter Charlotte; voor Charlotte Brabantine, de hertogin de la Trémoille, die hier het huwelijk harer dochter, het pleegkind van Louise de Coligny, met den graaf van Derby vierde. Meer dan ééne dochter van Emilia van Nassau, die den (naam) prins van Portugal huwde en te Genève in armoede en verlatenheid gestorven was, vertoefde sedert aan het hof van haren oom. Van de ontelbare afstammelingen van Jan van Nassau vond men er een aantal graven en gravinnen van Dietz, van Dillenburg en vooral van Siegen. Met het Stadhouderlijk Hof stond dat der koningin van Boheme in nauwe, innige betrekking. Voegt daarbij de Solmsen, en die aan de Solmsen verwant waren, de Dona's, de Brederode's en wie niet al. En evenals de jonge edellieden gaarne in het gevolg van den prins werden opgenomen, zochten de dochters van den Nederlandschen adel eene plaats in de hofhouding van Hare Hoogheid; de Wassenaars, de Merodes, de Zevenaars, de Dorthen droegen

bij feestelijke gelegenheden den sleep van het pragtgewaad van een Nassau of Solms. ¹⁾

Den Haag was destijds de diplomatenstad bij uitnemendheid en daar de stadhouder zelf de onderhandelingen met vreemde mogendheden leidde, was het op het stadhouderlijk kwartier een voortdurend komen en gaan van autoriteiten, die bij den prins op audientie gingen. Reeds spoedig echter, naar graaf Friedrich Dohna, Amalia's zusterszoon, in zijne *Gedenkschriften* verhaalt, begon de prinses haren ge-
maal den arbeid te verlichten door vooraf kennis te nemen van wat er werd verlangd en den prins daarvan mededeeling te doen. Allengs werd het zelfs de gewoonte, dat niet alleen de officieren en de leden der Staten, maar ook de buitenlandsche gezanten eerst bij de prinses hunne opwachting gingen maken en deze raadpleegden. Amalia deelde dan vervolgens het geval mede aan den stadhouder, hoorde diens goed- of afkeuring en gaf daarna den aanvrager te kennen, of het raadzaam was te vertrekken dan wel zich tot den prins te begeven. Het is echter te veel beweerd om hierin een heerschzuchtig streven te willen zien en Amalia van Solms te willen vergelijken met koningin Elisabeth, keizerin Maria Theresia of Katharina II van Rusland, gelijk haar biograaf Kleinschmidt heeft gedaan. ²⁾ Van eigenlijken invloed op de besluiten van den prins valt niets of althans niets met volle zekerheid te constateeren.

¹⁾ R. Fruin. De jeugd van Louise Henriëtte van Brandenburg. Gids, 1866. II pag. 530.

²⁾ Dr. Arthur Kleinschmidt. Amalia von Oranien. pag. 14.

Zij schijnt enkel haren achttien jaren ouderen gemaal, wien zij oprecht genegen was en dien de lasten des ouderdoms reeds zwaar begonnen te drukken, den arbeid te hebben vergemakkelijkt en ook niets meer te hebben bedoeld dan dit, al vond haar zin voor politiek daarbij groote voldoening. Maar over het algemeen koesterde men eenen hoogen dunk van hare beteekenis en van haren invloed; van alle zijden werd zij daarom eerbiedig gehuldigd. Bijna alle vorsten, de compagnieën, de steden en gewesten zonden haar geschenken, die openlijk en met gratie aanvaard werden. Zoo verwierf zij eene overdadige hoeveelheid van gouden kostbaarheden, meubelen, Chineesch lakwerk, porselein, voorwerpen van amber, agaat, kostbare steenen, paarden en diamanten. Zij ontving die geschenken als eene hulde en beschouwde het aanbieden daarvan allerminst als eene poging tot omkoopning; zij waren dat ook niet; zulke geschenken hadden destijds de beteekenis, die ridderorden hebben in onze dagen; zij behoorden dus tot die dingen, die men openlijk en onbevangen aanneemt. ¹⁾

Niet zonder fiere zelfgenoegzaamheid en trotsche zelfvoldoening zagen de regenten der Republiek de hoofsche vormen en vermaken van het buitenland overgeplaatst naar het Binnenhof en de afgezanten van vreemde hoven antichambreerend bij den stadhouder, hunnen dienaar. Met haren echtgenoot genoot Amalia van Solms daarom, althans in de eerste

---

¹⁾ T. J. Geest. Amalia van Solms en de Nederlandsche politiek van 1625—1648. pag. 9.

jaren van haar huwelijk, eene onbegrensde populariteit. Toen zij Frederik Hendrik den zoon schonk, die later Willem II heeten zoude, werd dezen door de Staten de opvolging in de vaderlijke waardigheden plechtig verzekerd, en daarmede de eerste stap gezet op den weg, die tot erkenning der erfelijkheid, tot den grondslag der vestiging eener dynastie leidde. Voor dien zoon, die haar eenige bleef, en voor de vier dochters, die na hem kwamen, zoude Amalia in haar trotsch gemoed droomen droomen en plannen smeden, om ze plaats te doen nemen onder de souverainen van Europa; maar zoo eierzuchtig als zij als moeder was, zoo innig, bijna teeder aanhankelijk was zij in hare gehechtheid aan den achttien jaren ouderen echtgenoot.

Als hij te velde was, werd zij gekweld door angsten, die soms hare gezondheid benadeelden. Telken jare na het wijken van den winter vertrok Frederik Hendrik uit 's Gravenhage om zich aan het hoofd zijner strijdkrachten te stellen. Eerst in het late najaar nam de veldtocht gewoonlijk een einde en smaakte Amalia de vreugde haren echtgenoot behouden weder te zien. Maar in dien tusschen-tijd waren hare angsten en vreezen groot. De prinses ver-toefde dan meest en liefst op het kasteel te Buren, eene erfeling van Maria van Nassau aan haren broeder, welk kasteel door dezen zonder ophouden werd verbouwd en verfraaid. Amalia was daar dan des zomers het dichtst in de nabijheid van het leger, dat meest, als de veldtocht begon, bij de niet ver af gelegen schans van Voorne in

den Bommelerwaard verzameld werd, om dan te scheep naar het bepaalde punt van aanval te worden vervoerd. Talrijk waren de koeriers die Amalia uit Buren de troepen achterna zond. Frederik Hendrik was bekend om de onversaagdheid van zijnen moed; hij waagde zich steeds op de gevaarlijkste en meest bedreigde punten en vruchteloos smeekten hem de Staten met zijne echtgenoot, zich toch niet noodeloos bloot te stellen. Het is dan ook niet enkel dichterlijke fantasie, als Hooft Amalia van Solms, bij gelegenheid van het beleg van 's Hertogenbosch, dat vier volle maanden duurde, over de onrust, die haar verteerde bij de tijding van het sneuvelen van zooveel in loopgraaf of gracht, laat klagen met de bekende woorden:

'K hoor alle daeghs van versche dooden
Gevelt in hol oft gallerij.
Elck overlijdt aan eighe looden;
Maer aller koeghels moorden mij.
Want ick mij elckmaels voel bezeeren
Als van een punt,
Die denk: op 't hoofd met witte veeren
Was dat gemunt.

Frederik Hendrik onderhield, als hij zich in het leger bevond, zelf eene vrij drukke briefwisseling met zijne gemalin. Maar tot matiging van Amalia's onrust was dit bij lange na niet voldoende. Constantijn Huyghens, 's prinsens geheimschrijver, had in last haar dagelijks op de hoogte te

houden van hetgeen er in het leger voorviel en van al wat den geliefden veldheer betrof. De taak was niet gemakkelijk. Met koortsachtig ongeduld zag Amalia steeds naar tijding uit. Bleef zij een paar dagen zonder brieven van Huyghens, waren deze bijvoorbeeld door den vijand onderschept, zoo volgde dadelijk eene dringende aanmaning tot schrijven. Het ongeduld der vorstin ontsproot in hoofdzak uit bezorgdheid voor den gemaal, wiens leven voortdurend bedreigd werd en die geenszins onafgebroken eene goede gezondheid genoot. Maar zij gloeide te zeer van eerezucht, om niet tegelijkertijd innig belang te stellen in den loop der krijgsverrichtingen, in het uitzicht op den val eener belegerde vesting, in de kans op nieuwe veroveringen, vooral op de verwezenlijking van haren schoonsten droom: het bezit van Antwerpen.

Huyghens voldeed trouw aan haar verlangen. Zijn ijver om zijne meesteres op de hoogte te houden was zoo groot, dat hij haar soms in den laten nacht, na eenen vermoeienden rit te paard van een aantal uren, in de eene of andere boerenhut eenen langen brief schreef. Toen na eenige jaren de jeugdige prins Willem in het leger verscheen, verzuimde hij niet het moederhart te streelen door telkens uit te weiden over den gunstigen indruk, dien de levendige, krijgshaftige jongeling maakte. Amalia was Huyghens dankbaar voor wat hij deed; maar zij liet toch wel eens al te zeer blijken, dat eene hooggevierde vorstin hare eigenaardige opvattingen heeft. Eens liet zij den geheimschrijver weten, dat zij van hem geene brieven anders dan in den door de hofétiquette geëischten

vorm wilde ontvangen; en dat omdat Huyghens, daar de gemeenschap onveilig was, de voorzorg had genomen zijn dagbericht op een snipper papier in microscopisch schrift saam te vatten, opdat zulk een briefje in eene penneschacht verborgen, als de overbrenger in 's vijands handen viel, aan het onderzoek zoude kunnen ontsnappen. Nog jaren daarna toonde Huyghens, dat dit verbod der vorstin hem diep had gegriefd om de miskennis van de buitengewone moeite, die hij zich had getroost; want de bedoelde briefjes, waarvan enkele nog bestaan, had hij niet dan met behulp van een vergrootglas kunnen schrijven. Maar ondanks deze en dergelijke verdrietelijkheden bleef hij trouw gehecht aan de schrandere, warmhartige, maar voor opwellingen van eerzuchtigen trots te vatbare vrouw.

Van nature was Amalia van Solms rijk begaafd; maar zij miste die fijne beschaving des gemoeds, die eene Juliana van Stolberg, eene Charlotte van Bourbon, eene Louise de Coligny gekenmerkt had, en die nog uit de brieven van dezen tot ons spreekt. De geestelijke behoeften en begeerten, waardoor deze drie vrouwen in dagen van zwaren strijd en diepe smart geadeld waren, kende Amalia niet, althans niet in de dagen van voorspoed, die zij aan de zijde van Frederik Hendrik doorleefde. De roem van haren echtgenoot, van het Huis van Oranje, gold haar als hoogste goed, en daarnaast gloeide zij van liefde voor de kunst, voor de beeldende kunst vooral; want, grootendeels tengevolge harer hoogst gebrekkige opleiding, begreep en waardeerde zij bij den opkomenden bloei der Hollandsche school de

schilders en de beeldhouwers beter dan de dichters.

Frederik Hendrik stelde zijne gemalin hoog om haar helder oordeel, haren fijnen smaak, hare levendige deelneming in de uitbreiding zijner schilderijenverzameling, in den bouw zijner lusthuizen te Rijswijk, te Honselaersdijk en te Buren, die om den heerlijken tuinaanleg, de prachtige inrichting en vooral om de kostbare tapijten en den kwistigen overvloed van fraaie schilderstukken de verbaasde bewondering der buitenlandsche gezanten opwekten. Een blijk van zijne toegenegenheid schonk hij Amalia door haar het zoogenaamde *Oude Hof* in het Noordeinde, thans het koninklijk paleis te 's Gravenhage, waarop hij om de daaraan verbonden herinneringen aan zijne moeder, Louise de Coligny, eene bijzondere betrekking had in zijn testament als douairie ten gebruike toe te wijzen. Voortdurend liet hij om harentwil aan de verfraaiing van dat gebouw arbeiden. De voorgevel werd door hem nagenoeg in denzelfden toestand gebracht, waarin die zich met de twee vooruitspringende zijvleugels thans bevindt; alleen de tropeeën in de nissen van dien voorgevel en het hek, dat het voorplein placht af te sluiten, zijn verdwenen. De inwendige inrichting was zoo rijk, dat Maria de Medicis, toen zij het paleis in het jaar 1638 eenige dagen bewoonde, over de pracht der behangsels en het huisraad harer kamer zoo opgetogen was, dat zij den prins in bedenking gaf een en ander tijdelijk te doen wegnemen en door minder kostbare meubelen te doen vervangen: zoo licht immers kon door een der leden van haar gevolg iets van al dat fraais worden

beschadigd: eene huismoederlijke bedenking, waaraan Frederik Hendriks hoffelijkheid hem niet toeliet te voldoen. Ook schonk hij zijner gemalin de noodige fondsen voor den bouw van een eigen lusthuis in het Haagsche Bosch, waar Amalia haren echtgenoot later in de Oranjezaal die eerzuil heeft gesticht, die meer nog dan eenige andere harer daden, haren naam bij het nageslacht doet voortleven.

Naarmate Frederik Hendrik ouder werd en behoefte gevoelde aan steun, begon hij zijne echtgenoot te raadplegen over meer dan over bouwplannen van Van Campen en Pieter Post en schilderstukken van Honthorst en Jordaens. Meer en meer werd zij de deelgenoot en vertrouwde van al zijne plannen en geheime raadslagen. Amalia droeg het hart hoog. Eens in het Huis van Oranje-Nassau opgenomen, wilde zij dat Huis tot den rang der Europeesche koningshuizen opvoeren. Steeds was zij er op uit Frederik Hendriks eerzucht te prikkelen en aan te zetten. Ongelukkig voor haar kon de klimmende invloed, dien zij op den ouderen, alras ziekelijken en zwakken echtgenoot uitoefende, niet verborgen blijven. De staatkunde van andere mogendheden grondde daarop hare berekening en legde haar lagen, die de vorstin met al haar doorzicht misschien niet eens vermoedde. Richelieu bijvoorbeeld meende dat hij, voor zijn ver reikende plannen tot uitbreiding der grenzen ten koste van Spanje, niet enkel de medewerking van Frederik Hendrik maar ook die van de prinses noodig had. Toen de Koningin-Moeder, Maria de Medicis ons land bezocht, naar verluidde om eenen algemeenen vrede voor

te bereiden, zond de kardinaal, die de voortzetting van den oorlog wenschte, aan Amalia een paar prachtige oorbaggten geschenke, opdat deze, zooals hij haar schreef, den laster tegen Frankrijk mochten afwijzen, zoo dikwijls die de ooren der prinses zocht binnen te sluipen. Later werden dergelijke geschenken herhaald, niettegenstaande de Fransche gezanten erkenden, dat de vorstin eenen kwistigen overvloed van edelgesteenten bezat. Wel ontving de gezant, die de oorsieraden overbracht een vorstelijk tegengeschenk; maar toch heeft het aannemen van deze giften eene schaduw op Amalia's naam geworpen. Het verblijf van de Fransche vorstin ten onzent heeft voor Frankrijk echter geene politieke beteekenis gehad; aan dat aanbieden der oorbellen behoeft daarom geen andere waarde te worden gehecht dan die van het uitwisselen van beleefdheden; ten onrechte is dat geschenk als omkoopertij beschouwd, meent Mejuffrouw Geest in haar proefschrift over *Amalia van Solms en de Nederlandsche politiek in de jaren, die aan den Munsterschen vrede zijn voorafgegaan*. Bovendien de prinses wenschte den vrede. „Wij voeren eigenlijk nog maar oorlog om tot vrede te komen,” verklaarde zij in den zomer van het jaar 1646 den Franschen gezant en beloofde dezen Frankrijk wel ter wille te zullen zijn, maar alleen als het belang der Republiek er mede werd gediend.¹⁾ Zij achtte zich tegenover Frankrijk ook in het minst niet gebonden door de aanzienlijke som gelds, die haar om dezen tijd

---

¹⁾ J. J. Geest. *Amalia van Solms enz.* pag. 58.

door dat land werd uitbetaald. Frederik Hendrik had namelijk aan haar overgedragen zijne aanspraken op afdoening der indertijd aan Louise de Coligny toegekende maar achterstallig gebleven renten. Het snoer paarden, dat men der prinses daarvoor in ruil wilde geven, bleef in waarde ver beneden de verschuldigde som, en in Augustus 1646 kreeg Amalia op haar herhaald aandringen het volle bedrag van f 50.000 uitgekeerd. Zij bedankte daarvoor kort en droog met de opmerking, dat zij die som niet zoude hebben aangenomen als het niet gold een oude werkelijke schuld. Toch meende Frankrijk haar eene gunst te hebben bewezen en dus aanspraak te kunnen maken op wederdienst. Omdat zij nu juist in dien tijd voor den vrede ijverde, geloofde men, aan het Fransche hof, dat zij van Spaansche zijde nog grootere aanbiedingen had gekregen, en verdacht men haar zich door Spanje te hebben laten omkoopen. Wel heeft Spanje haar inderdaad beloften gedaan; maar de voordeelen van het Oranjehuis, de ziekte van den prins, de belangen van het land wogen op zich zelf zwaar genoeg om haar den vrede te doen begeeren. Aan haren gemaal schreef zij in den zomer van 1646: „Ik hoop, dat God ons eenen „voorspoedigen vrede geve, en ik geloof, dat het de geschikte tijd is. Ik hoop, dat God de Heeren Staten wijsheid zal geven en dat het goud van Frankrijk of Spanje ons „niet de rust zal doen verliezen.” Zoo schrijft niet iemand, die door geld te winnen is.¹⁾ Toen bij den vrede van

---

¹⁾ J. J. Geest. Amalia van Solms, pag. 61.

Munster Frederik Hendrik schadeloos werd gesteld voor de eertijds door Spanje verbeurd verklaarde goederen van het Huis van Oranje, werden aan Amalia persoonlijk de heerlijkheden van Zevenaer en Turnhout toegewezen. Zij erlangde daardoor aanzienlijke eigen inkomsten zonder daarop eenige wettige aanspraak te kunnen doen gelden. Maar eenen hoogen prijs heeft Amalia hiervoor betaald. Hare baatzuchtigheid ontroofde haar een groot deel der achting van het volk. En dat was reeds ontstemd door de nauwe verbintenis tusschen Oranje en het Engelsche koningshuis ten gevolge van het huwelijk van prins Willem met Maria Stuart, de dochter van Karel I van Engeland en Henriëtte van Frankrijk. Doch zoo Amalia in de schikkingen bij den vrede te Munster ten opzichte van het Oranjehuis al te baatzuchtig is geweest, hare houding is te verklaren, schrijft Mejuffrouw Geest. Haar echtgenoot was stervende en voor haar was het zeker niet hetzelfde of de door Spanje te verleenen schadevergoeding aan Frederik Hendrik toeviel of aan diens zoon. Zij zag toen reeds, dat veel van de bezittingen der Oranjes werd verbruikt om de Stuarts te steunen, dat haar zoon ter wille van de verwanten zijner gemalin in finantieele moeilijkheden dreigde te geraken. In 1648 verkeerde Willem II alreeds in de noodzakelijkheid om bezittingen in het Westland te verkoopen en om geld te leenen van de stad Amsterdam. Amalia keurde dat scherp af; het werd toen alreede haar streven het vermogen der Oranje's ongeschonden te bewaren en daarom trachtte zij voor zich zelve een zoo groot aandeel als slechts mogelijk

was te verkrijgen van wat Spanje aan Frederik Hendrik had beloofd.

Met schitterende feesten had Amalia van Solms de Engelsche koningsdochter welkom geheeten. Dit huwelijk van haar zoon scheen haar de grootst mogelijke triomf haars levens toe. Het was waar, het aanzien van het Huis van Stuart was aan het dalen; het Lange Parlement bedreigde de monarchie; de burgeroorlog kondigde zich reeds aan; de koning had meer behoefte om geholpen te worden dan macht om te helpen. Ook was het alleen om de wille van de moeilijke omstandigheden, waarin hij verkeerde, dat hij zich liet vinden tot eene huwelijksverbintenis, waarvan hij in dagen van voorspoed wel nimmer zoude hebben willen hooren. Maar met dat al, eene koninklijke prinses werd de schoondochter van het stadhouderlijk paar. Zulk eene grootheid was wel waard, meende Amalia, dat het Huis van Oranje zich aanzienlijke opofferingen getrooste en dat de politiek der Vereenigde Nederlanden zich schikte naar de dynastieke belangen van den stadhouder en de Stuarts. Het was zeker jammer, dat de vorstelijke schoondochter een onaantrekkelijk, grillig kind was; dat de Engelsche alliantie schatten gelds verslond: dit nam niet weg, dat die verbintenis met de Stuarts eene luisterrijke en in Amalia's schatting voor Oranje-Nassau vereerende gebeurtenis was.

Maar meer nog dan geld werd van Frederik Hendrik verlangd. Dat hij als borg optrad voor Engelsche leeningen; dat hij officieren naar Engeland zond; dat hij koning Karel krijgsvoorraad bezorgde — dat alles was onvoldoende. Zijn

invloed moest de Republiek bewegen om openlijk partij te trekken vóór Karel I tegen zijn volk. Het uitzicht op een tweede huwelijk, een huwelijk tusschen hunne oudste dochter, Louise Henriëtte, en den prins van Wales werd Amalia en haren gemaal geopend.

De moeder eener koningin van Engeland is Amalia van Solms echter niet geworden. De Republiek had sympathie voor Karels vijanden, niet voor hem, den koning, die onder den invloed zijner katholieke gemalin noch de belangen van het Protestantisme, noch de eer van zijn land wist te handhaven. Frederik Hendrik begon de terugwerking te gevoelen van de rampen, waardoor het Engelsche koningshuis getroffen werd en te ondervinden, dat door zijne pogingen om de krijgsmacht en de geldmiddelen der Republiek ten bate daarvan aan te wenden de volksgunst, waarin hij zich had mogen verheugen, gedeeltelijk van hem werd vervreemd. De onderhandelingen over een huwelijk zijner dochter met den prins van Wales moesten worden afgebroken; en zoo ontging *mademoiselle d'Oraigne* het gevaar van verbonden te worden aan den losbandigen Karel Stuart, de deelgenoot te worden van zijn ballingschap en zijn rondzwerven en wat nog erger was, getuige te zijn van het lichtzinnige en verachtelijke leven, dat hij na zijn herstel op den troon van Engeland heeft geleid.

Aan de bruid zelve, over wier hand men aldus onderhandelingen aanknoopte en weder afbrak, was bij dit alles even weinig gedacht als aan het karakter, de zeden, de gaven naar geest en gemoed van den aanstaanden bruidegom.

Louise Henriëtte was prinses en moest dus naar den eisch van haren rang, hand en hart beschikbaar houden voor den echtgenoot, dien het belang van haar Huis haar zoude toevoeren. Althans zoo verstond het de hooghartige moeder. Doch in hare eenvoudigheid had de dochter reeds eene keuze gedaan en haar hart geschonken aan haren neef, Henri, hertog de la Trémoille, prins van Talmont (of Tarente), eenen kleinzoon harer tante Charlotte Brabantine. Tot haar bitter leedwezen had deze het moeten beleven, dat haar zoon, die de dochter harer zuster Elisabeth, hertogin van Bouillon, had gehuwd, tot de Katholieke Kerk wederkeerde. Maar diens zoon, de kleinzoon van Elisabeth en Charlotte, weigerde zich door zijnen vader tot afval te laten bewegen. Om het protestantsche geloof trouw te kunnen blijven, vluchtte de jonge man naar Holland, naar het hof van zijnen oudoom, prins Frederik Hendrik. Deze ontving hem met open armen, nam hem op in zijn gevolg, deed hem dienst nemen in het Staatse leger en wist eene verzoening tusschen hem en zijne ouders tot stand te brengen. Maar ofschoon hem in Frankrijk sedert schitterende vooruitzichten geopend werden, mede op een huwelijk met mademoiselle de Rohan, eene der rijkste erfdochteren van Frankrijk, afstammeling van een der voorname Hugenoten-geslachten, bleef de jonge prins in Holland. Hij hoopte op de hand van des stadhouders oudste dochter, wie hij eene vurige liefde toedroeg en die harerzijds den moedigen, jongen edelman trouw beloofde. „Wij beleden „denzelfden godsdienst, wij sympathiseerden in alles,” schrijft

de prins van Talmont in zijne *mémoires*, „en zij zwoer „mij, dat zij nooit iemand anders dan mij zoude huwen, „dat zij zich niet zou laten bekoren door weidsche titels, „dat zij ieder ander aanzoek zou voorkomen door duidelijk „te kennen te geven, dat wij ons aan elkander verbonden „rekenden. . . . Ik mocht hopen op de goedgunstigheid van „den prins en op de liefde, die hij zijne dochter toedroeg,” gaat hij voort; maar Amalia van Solms kon zich in die dagen nog geen anderen gemaal voor hare dochter denken dan een regeerend vorst. Op hoe hooge afkomst, op hoe rijke bezittingen de prins van Talmont, die te 's Gravenhage op vorstelijken voet leefde, ook bogen kon, het was voor hare eerezucht niet genoeg. De keurvorst van Brandenburg deed om dezen tijd aanzoek om Louise's hand en hem besloot zij hare dochter uit te huwelijken; terwijl Frederik Hendrik sinds langen tijd zwak en lijdend en reeds den dood nabij, de kracht miste om zijne voortvarende gemalin te weerhouden van dit besluit, zooals Louise het zoo vurig van hem had gehoopt. Vruchteloos verklaarde deze haren ouders, dat zij den keurvorst niet trouwen wilde. Zij ging zelfs zoo ver dit den haar bestemden bruidegom zelve te verklaren en hem te verzoeken niet meer aan haar te denken. Ofschoon de keurvorst zich ten hoogste aangetrokken gevoelde door de schoonheid en de rijke geestesgaven der prinses, verliet hij daarop den Haag. Maar Amalia gaf daarom de zaak niet op. Zij bleef de onderhandelingen voortzetten met de moeder van den keurvorst, Frederik Hendriks nicht, de

dochter zijner zuster Louise Juliana, de keurvorstin van de Palts. De toebereidselen tot de bruiloft werden gemaakt, en de bruidegom terug geroepen. Nog den avond te voren betuigde de bruid, dat zij hare toestemming niet geven kon; tegen haren wil voerde hare moeder haar den volgenden dag naar de kerk, waar de sombere huwelijksplechtigheid voltrokken werd, zonder „grootte pompe” om de ziekte van den prins, haren vader, die toen reeds het ergste vreezen deed.

Diens einde scheen zelfs zoo nabij, dat de keurvorst zijne jonge echtgenootte vergunde nog voorloopig te blijven bij haren vader, aan wien zij zeer innig was gehecht. Eigen leed en teleurstelling vergetend en door den prins van Tarente zelven aangemaand „om voortaan geenen „anderen toeverlaat te hebben dan haren gemaal . . . , dat „haar geluk afhankelijk was van de verhouding, waarin zij „zich tot dezen laatsten plaatste,” bleef Louise Henriëtte onverpoosd hare moeder terzijde in de laatste zorgen, die deze dag en nacht den stervenden echtgenoot wijdde — tot eindelijk na drie maanden van geduldig gedragen lijden de zware slag viel en Amalia van Solms weduwe was.

II

Naar men zeide, betreurde Amalia van Solms bij den dood van Frederik Hendrik vooral, zoo niet uitsluitend, het dreigend gemis van allen staatkundigen invloed. Dat om die reden het geleden verlies door de prinses-douairière

van Oranje dubbel werd gevoeld, is buiten twijfel; zij was te heerszuchtig om anders dan met weezin af te dalen van het hooge standpunt, waarop zij zich als gemalin van den machtigen stadhouder zoo lang had gehandhaafd. Maar dat haar leed om den echtgenoot, die haar nog stervend zijne liefde en achting had betuigd, „zijn aengesichte nae „Mevrou de prinsesse toewendende en haer aensprekende „wel kortelyck maar gansch hertelyck en christelyck, ghe- „lyck haere Hoogheyte van haere zijde niet manqueerde „met beweeghlycke woorden ende overvloedige tranen te „antwoorden”, zooals Aitzema verhaalt; dat hare smart om het afsterven van den man, wien zij zooveel te danken had, met wien zij twee en twintig jaren lief en leed had gedeeld en om wien zij het rouwkleed nimmer heeft afgelegd, enkel zelfzucht zoude zijn geweest, zooals men fluisterde, laat zich onmogelyk aannemen. Door eene openlijke handeling trouwens heeft zij deze vermoedens gelogenstraf. Nog vóór het stoffelyk overschot van Frederik Hendrik in den grafkelder te Delft was bijgezet, besloot zij, hem een mausoleum te stichten, dat zynen roem en hare smart vereeuwigen moest, in haar nog niet voltooide lusthuis aan het einde van het Haagsche Bosch. Daar wilde zij, dat in de groote receptiezaal, in navolging van de werken door Rubens uitgevoerd voor Maria de Medicis in het paleis van deze te Parijs en voor Karel I van Engeland in de banketzaal te Whitehall, in eene reeks van allegorische tafereelen het leven van den grooten stedewinger zoude worden afgebeeld; en reeds in April 1647 dus nau-

welijks eene maand na Frederik Hendriks dood werd daarmee een begin gemaakt door de aanbesteding van den bouw van den koepel boven die zaal. De zaal zelf heeft den vorm van een Grieksch kruis met korte armen, waarvan de vier hoeken in doorsnee gebroken zijn, zoodat de wanden zestien vakken, vier groote aan de uiteinden der armen, en twaalf kleinere daartusschen ter versiering aanboden. Van deze paneelen zijn de kleinere allen geheel met symbolische voorstellingen bedekt; van de vier groote wandvlakken zijn er drie doorbroken met deuren en vensters alle omlijst door eene ongeevenaarde weelde van allegorische attributen en kleurrijke ornamentvormen, terwijl het vierde groote vak geheel wordt ingenomen door het meesterstuk van Jordaens: den triomftocht van Frederik Hendrik.

Trouwe raadsliden en uitnemende kunstenaars stonden der prinses bij deze onderneming terzijde. Constantijn Huyghens, 's prinses vurige vereerder, was hier als altijd hare rechterhand. Onvermoeid was hij behulpzaam bij het schetsen der mythologische attributen, het rangschikken der figuren, het opsporen van genealogische en heraldische bijzonderheden, het uitdenken der Latijnsche opschriften, „die de stomme „beelden moesten doen spreken.” De naam van Jacob van Campen is even onafscheidelijk van Amalia's stichting in het Haagsche Bosch als van het Amsterdamsche Raadhuis, dat nagenoeg gelijktijdig onder zijne leiding verrees. Naar zijne plannen en voorschriften werd de zaal ingericht en het schilderwerk, dat haar opluistert, voltoerd. Hij be-

stuurde als het ware het penseel der daarvoor werkzame kunstenaars. Toch ging niet slechts het hoofdenkbeeld maar menige ondergeschikte bijzonderheid van de prinses zelve uit. Het lag niet in haren aard gedwee aan den leiband van anderen te loopen, vooral, waar het gold eene zaak, die haar de innigste belangstelling inboezemde. In menig opzicht draagt de zaal dan ook den stempel van hare zienswijze en van haar karakter. Zoo heeft zij daarin vooral willen doen uitkomen, dat Nederland aan den heldendegen van Frederik Hendrik den vrede van Munster verschuldigd was. Zij begreep reeds spoedig, ziende welken keer de dingen namen onder het bestuur van haren zoon, dat het bij toeneming noodzakelijk was den tijdgenoot er aan te herinneren, dat ook Frederik Hendrik in zijne laatste levensdagen dien vrede, die door de massa des volks als een onschatbare weldaad werd beschouwd, had gewild. Van daar het schilderwerk op de deuren der zaal. Pallas en Hercules rukken die deuren open, opdat de uit den hemel nederdalende vredemaagd kan binnen treden. Vandaar dat op het groote schilderstuk van Jordaens, boven het beeld van den zegepralenden Frederik Hendrik, zich diezelfde vredemaagd vertoont en daarnaast door lachende engelen eene gedenkrol wordt onvouwd met het opschrift: *Ultimus ante omnes de parta pace triumphus* (de schoonste aller overwinningen is die, waardoor de vrede gewonnen wordt); of gelijk Joost van den Vondel den held laat spreken:

Als ick met zege keere
En Spanje dwingh tot vre,
Zingt Gode prijs en eere,
Die voor ons vesten stre.
Ick zie reeds onder 't vechten
De maeghden mijn banier
Ontmoeten en mij vlechten
De lofkrans van laurier.

Onder den doorzichtigen sluier der allegorie worden dan verder in eene reeks van tafereelen de hoofdmomenten uit 's prinsen leven afgebeeld: zijne geboorte, waarbij Louise de Coligny wordt voorgesteld haren zoon opdragende aan Pallas Athene: Frederik Hendrik, als zeevoogd uit de handen van Neptunus de toomen ontvangend der paarden, die den schelpwagen van den god der zee voorttrekken: het huwelijk van Willem II, waarbij men den jeugdigen prins met zijne bruid onder Hymen's geleide aan den Nederlandschen oever ziet landen, en daar door riviergoden verwelkomd worden. Maar het middelpunt, dat telkens weder de oogten tot zich trekt, blijft Jordaens kolossale schilderij, die al het overige beheerscht: Frederik Hendriks zegepraal. Dit geheele stuk straalt in glans van licht en kleur. Voorop komen vier witte, warmgetinte paarden in levendige beweging, de koppen der twee middelste naar binnen, die der twee andere naar buiten gekeerd, alle vier de rechtervoorpooten in gelijke beweging opgeheven; zij stappen haast recht op den toeschouwer aan. Hun blanke massa

vormt een breed voetstuk van helderheid, waaruit de jonge wagenmenner met zijn lichtblauwen sluier in vaster, frisscher tinten opstijgt en met zijne jeugdige figuur iets poëtisch aat zingen tusschen al dien weidschen, vorstelijken praal. Daarboven komt de gulden zegewagen en de rijkere toon van Frederik Hendrik met zijn witte spannende hosen en zijn rooden mantel. Heel deze groep is betrekkelijk stil, regelmatig van beweging, in harmonievolle verbinding van lijn en kleur; de afbeelding van den prins, in zittende houding, is een getrouw portret zonder eenige fantaizie. Die hoofdgroep wordt voorafgegaan, links door een viertal vrouwen, waarvan de eene in zwaar donkerrood kleed met bleeker weerschijn, twee in flauw blauwe tinten, terwijl van de vierde alleen het hoofd zichtbaar is, — rechts door den jongen prins Willem op een klein bruin paard, vergezeld door zijne jachthonden, rijdend aan het hoofd van een ruiterschaar. Deze beide groepen, die der vrouwen en die der ruiters vormen aan beide zijden van het stuk een stevigen boord, die den schuimenden witten brok der paarden betoomt, zooals Max Rooses het beschrijft. Hooger op verheffen zich aan weerszijden tegen eene statige architectuur twee gulden standbeelden met nieuwsgierigen, die op voetstukken geklommen zijn en bijdragen tot die vroolijke drukte van vrouwen, kinderen, paarden en honden op den voorgrond, die het geheele werk als het ware luide doen juichen. Boven alles straalt in de wolken de Vredemaagd in wit gewaad, en nevens haar de Faam met blanke vleugels, terwijl kransen van bloemen door engelen gedra-

gen het geheel maken tot eene heerlijke kleuren-symfonie. ¹⁾

Uit eenige in het koninklijk huisarchief bewaard gebleven lijsten en aanteekeningen blijkt, dat over ieder onderdeel ernstig overleg tusschen Amalia en hare raadslieden plaats greep. De schetsen van Van Campen, die niet alleen de ordonnantie der zaal ontwierp, maar ook de ontwerpen voor iedere schilderij, werden, eer zij aan Jordaens, aan Honthorst, aan Tulden, aan Pieter Crayer en anderen meer, ter uitvoering werden toevertrouwd, door de prinses zelve aan eene strenge keuring onderworpen. Ook over de wijzigingen, die deze kunstenaars, zelve meesters van den eersten rang, dan nog wenschten aan te brengen behield Amalia zich de beslissing voor. Soms zelfs liet zij een tafereel door een ander vervangen. Aanvankelijk was bepaald, dat Frederik Hendrik zoude worden afgebeeld zittende op veroverde kanonnen en de hulde ontvangende der steden, die hij voor het vaderland gewonnen had. In plaats daarvan koos zij bij nader overleg de voorstelling van de aanbidding der *survivance* van het stadhouderschap aan Frederik Hendriks vijfjarigen zoon. Het feit dier eenmaal erkende erfelijkheid van het stadhouderschap had voor de prinses-douairière hooger waarde dan het roemrijkst oorlogsfeit. Had zij er in die dagen reeds een voorgevoel van, dat na den vroegtijdigen dood van Willem II de herinnering aan die erkenning een steun te meer zoude zijn voor de aanspraken van het kind, dat eens Willem III zoude heeten,

¹⁾ Max Roosees. Het werk van Jordaens in de Oranjezaal. Onze Kunst. 1905. I.

van dien kleinzoon, wiens verheffing tot den rang zijner vaderen het groote streven van haren ouderdom is geworden?

Hoe Amalia's eigen opvatting het geheel stempelde, blijkt ook uit bewaard gebleven brieven van den schilder Jordaens. Hem was voorgeschreven om in de wolken boven de zegekar van den prins den dood af te beelden strijdende met de faam, die den roem des vereeuwigden veldheers wil uitbazuinen. Dat brengen van het afzichtelijke beeld van den dood in het tafereel van een triumpf, waarin niets dan opgetogenheid heerschte, beleedigde des schilders kunstgevoel. Hij had daarenboven reeds op eene andere in de zaal aanwezige schilderij dien zelfden dood, ditmaal strijdende met den tijd moeten voorstellen. „Aen de doot”, schrijft hij, „eens in een ander stuck haer effect gedaen „hebbende, behoort in dit stuck der Triumphe niet meer „en gedacht te worden.” Maar hierin stuitte hij op de zienswijze van Amalia zelve. Zij was geene teerhartige, weeke vrouw, die het hoofd afwendde van de voorstelling van den koning der verschrikking. Juist omdat de Oranjezaal een mausoleum was, meende zij, paste daarin, zelfs bij herhaling, het beeld van den grooten verdelger met zijne zeis. Zelfs op de schilderij van Honthorst, waar de prinses zich met hare vier dochters in al haren luister vertoont, in een bij uitstek prachtig met paarden en edelgesteenten versierd gewaad, zittende op eene soort van troon, terwijl een glans van vorstelijke waardigheid van haar uitgaat, moest op den achtergrond een duister, afschuwwekkend spookse

worden aangebracht, naar de bedoeling der stichteres het noodlot voorstellende, dat alles verandert en doet verkeeren. Om dezelfde reden ziet men hoog in den koepel der zaal nog eens het beeld van Amalia, neerziende op hare schepping, maar in een weduwkleed en met een doods-hoofd in de hand. Een weinig lager leest men in gouden letters het door Huyghens ontworpen opschrift, dat het hoofddenkbeeld der stichting wedergeeft: *Fred. Henric. Princ. Araus. ipsum sese unicum ipso dignum luctus et amoris aeterni Mon. Amalia de Solms vidua inconsolabilis marito incomparabili. P.*, Amalia van Solms, de troosteloze weduwe, heeft aan haren onvergelykelijken gemaal Frederik Hendrik, Prins van Oranje, dit hem alleen waardig gedenkteeken van haren eeuwigdurenden rouw en liefde opgericht.

Door den bouw en de inrichting der Oranjezaal wist Amalia nog kleur en gloed te geven aan het eenzame leven, dat zij te 's-Gravenhage in het zoogenaamde *Oude Hof* in het Noordeinde leidde, zich verdiepende in de herinneringen der schoone dagen aan de zijde van haren gemaal, die nu voor goed voorbij waren. Ergernis, teleurstelling en knagend verdriet werden thans maar al te zeer haar deel. Haar zoon bekleedde thans des vaders plaats en machteloos moest zij het aanzien, hoe deze als met handen afbrak, wat de laatste had opgebouwd. Door hem zag zij den vrede bedreigd, dien vrede, dien zij als de kroon van het werk van Frederik Hendrik beschouwde, waartoe zij zelve uit overtuiging mede de hand had geleend,

al had haar onvoorzichtig aanvaarden van persoonlijk voordeel bij het sluiten van dat verdrag haar onder verdenking gebracht van daartoe uit eigenbaat te hebben medegewerkt.

Het was waar : door dien vrede werd de jonge Willem II òn als militair òn als politiek persoon verlamd en machteloos gemaakt. Hij werd er door veroordeeld tot de ondergeschikte rol van stadhouder van vijf gewesten, wiens rechten en bevoegdheden zeer onbepaald en dus voor krenking zeer vatbaar waren. Hij was de eerste van zijn Huis, die zich de gelegenheid ontnomen zag om door de lauweren van den krijg zijn aanzien te vergrooten, zijnen invloed onmisbaar, zijn overwicht beslissend te doen zijn. De vrede doemde hem tot eene afhankelijke plaats, waar hij de eerste voor zich eischte, hij, de hoogbegaafde, eerezuchtige jonge man, die, schrander en kundig, vijf talen machtig, bekend met staatszaken en krijgskunde, al de traditiën en ambitiën van een heldengeslacht in zich vereenigde. Tot elken prijs wilde hij den oorlog met Spanje dan ook hebben voortgezet, blind voor het feit, dat Frederik Hendrik den degen in de scheede had doen steken, het feit namelijk dat iedere nieuwe vernedering van den afgestreden Spanjaard Frankrijks overmacht op bedenkelijke wijze vermeerderde en dezen staat als nabuur gevaarlijk maakte voor de Republiek.

Reeds dadelijk na Willems aanvaarden van zijn ambt brak verdeeldheid uit tusschen den stadhouder en de Staten van Holland. In die vergadering was reeds tijdens het bewind van Frederik Hendrik de geest van Oldenbarnevelt herleefd. Men had den grijzen staatsman het

hoofd afgeslagen, maar men had daarmee het staatkundig begrip, waarvan hij uitging, niet kunnen vernietigen. De leer der provinciale souvereiniteit was te aantrekkelijk om ze niet te doen gelden. Er moest bij het machtige Holland, dat meer dan de helft der openbare lasten droeg, en dan nog dikwijls de andere provinciën of zuster-republiekjes moest bijspringen, neiging blijven bestaan om zich aan het gezag van de Staten-Generaal zooveel mogelijk te onttrekken, ook waar dat gezag door den stadhouder en diens invloed werd gesteund. Jegens dien stadhouder zelve openbaarde zich bovendien bij de regenten van sommige Hollandsche steden vrij wat ijverzucht. Terwijl het volk Frederik Hendrik op de handen droeg, dichters hem als den grooten stedewinger huldigden, zagen zij met toenemenden weersin, dat het buitenland hem, den dienaar der Staten, met regeerende, oppermachtige vorsten op ééne lijn stelde. Het huwelijk van zijnen zoon met eene koningsdochter kwetste hun republikeinsch gevoel. De hooge uitgaven, waartoe de voortzetting des oorlogs dwong, wekten bezorgheid en wrevel. De schuldenlast van Holland nam ontzettend toe en zou nog vóór het einde van den krijg tot het ongehoorde bedrag van 140 millioen gulden klimmen.

Aan de gematigdheid van Frederik Hendrik was het te danken geweest, dat in zijnen tijd ernstige botsingen tusschen den stadhouder en de Staten voorkomen werden. Nu echter de van eersucht gloeiende Willem II zijnen vader was opgevolgd, waren die onvermijdelijk geworden. De Staten van Holland verdachten hem, en waarlijk niet zonder

reden, van, aan het reeds te machtige Frankrijk de hand reikende, den pas gesloten vrede met Spanje te willen verbreken en goed en bloed der landzaten dienstbaar te willen maken aan het herstel der Stuarts op den troon van Engeland. Zij wilden dadelijk het grootste deel des legers afdanken, om de hernieuwing van den krijg in eens onmogelijk te maken. De landprovinciën echter duchtten gevaar voor hunne grenzen, zoo die te zeer van troepen werden ontbloot, en kwamen met den stadhouder tegen dit eigenmachtig besluit der Staten van Holland in verzet. Maar dit overmoedige gewest besloot desniettemin zelfstandig over de troepen der Unie te beschikken en ze naar huis te zenden. Weer stond thans in het jaar 1650, evenals een dertigtal jaren geleden in 1618, de stadhouder aan het hoofd der gewesten, die de Unie wilden handhaven en Holland noodzaken zich te onderwerpen aan den wil der meerderheid in de Staten-Generaal.

Met groote voortvarendheid tastte Willem II door. In den Haag werden de leiders der Staten van Holland gevangen genomen en naar het slot Loevestein gevoerd. Op last des stadhouders trokken de Staatsche troepen op tegen Amsterdam, om die stad bij verrassing in te nemen en tot toegeven te dwingen. De aanslag mislukte; maar het doel werd toch bereikt. Beducht voor de schade, die een langdurig beleg aan haren handel zoude toebrengen, beloofde de machtige koopstad zich op het stuk der afdanking van het krijgsvolk te zullen onderwerpen aan de beslissing der Staten-Generaal en van den stadhouder. Diens gezag was

sedert zoo onbeperkt als ooit te voren. Alles bukte voor hem en de nederlaag van Holland was de zegepraal der oorlogspartij.

Groote, veel omvattende plannen werden door Willem II gekoesterd. In verbond met Frankrijk zouden de Zuidelijke Nederlanden op den Spanjaard worden veroverd. Een zelfstandig vorstendom op Belgisch grondgebied zou den prins van Oranje den weg ter souvereiniteit ook in de Noordelijke provinciën banen. De vereenigde krachten van Frankrijk en de Republiek zouden de Stuarts op den troon van Engeland herstellen.

Als lijdelijke toeschouwster, maar met een verdeeld gemoed, zag de prinses-douairière dit alles aan. Zij was zelve te eerezuchtig van aard om ongevoelig te blijven voor Willems droom, voor zijn trachten naar de souvereiniteit. Maar evenals de Statenpartij van Holland achtte zij thans, na Cromwells optreden, de zaak der Stuarts verloren en de ontzaglijke geldelijke opofferingen, die haar zoon zich daarvoor getroostte, het hooge spel, dat hij speelde, deden haar bijwijlen vreezen, dat het Engelsche koningshuis ten slotte dat van Oranje zoude kunnen medesleepen in zijnen val. Ingrijpen kon zij niet. Het krenkte haar diep, dat haar raad en haar inzicht, door Frederik Hendrik zoo hoog geschat, door haren zoon niet werden geteld. Zij bezat niet den minsten invloed op den onstuimigen jongen man, en ook hare hooghartige koninklijke schoondochter bleef voor iedere poging tot toenadering koel en ongevoelig. In gewonden trots trok Amalia zich

terug. Steeds breeder werd de kloof tusschen haar en den eens zoo innig geliefden, eenigen zoon, door huiselijk ongenoegen, door verschil van staatkundig inzicht en ook door ergernis over de losbandige levenswijze van den rijkbegaafden jongen vorst: zij kon het hem niet vergeven, dat deze in dit opzicht zich zelve zoo zeer vergat.

Daar kwam plotseling in October 1650 de tijding, dat Willem van zijn jachtslot te Dieren krank naar 's-Gravenhage was teruggekeerd. De krankheid bleek de toen zoo gevreesde pokziekte te zijn, waaraan 's prinsen door uitspattingen ondermijnd gestel geen weerstand kon bieden. Toen Amalia, wie men eerst eene aanvankelijke beterschap had gemeld, in den avond van den 6^{den} November vernam, dat plotseling eene noodlottige wending was ingetreden, reed zij dadelijk naar het Stadhouders Kwartier op het Binnenhof. De predikant Stermont, die den prins in diens laatste oogenblikken had bijgestaan, kwam haar tegemoet. Hij deelde der vorstin mede, dat alles voorbij was en voegde er diep ontroerd aan toe, dat hij geene woorden had om haar te troosten. „Zoolang daar een God in den „Hemel is, heb ik genoeg stof tot troost,” klonk het ten antwoord uit haren trotschen mond. „Het heeft God liefd „het Huis van Oranje te straffen. Bidde Hem, dat het „daarbij blijven moge.”

MARIA STUART I.

(Naar de schilderij van B. van der Helst in het Rijksmuseum te Amsterdam.)

III

De slag, waaronder Amalia van Solms het fiere hoofd niet buigen wilde, was verpletterend voor Maria Stuart, de jonge weduwe van den doode.

Ruim acht jaren was deze met Willem II gehuwd geweest, waarvan zij er zeven in de Republiek had doorgebracht. Zij was nog weinig meer dan een kind, toen zij naar de Nederlanden overkwam en in het Prinsenhof haar eigen kwartier betrok, terwijl onder toezicht harer schoonouders de opvoeding werd voortgezet, die in Engeland nog niet voltooid had kunnen worden. Hare gouvernante, die als superintendante harer huishouding optrad, ontving van Frederik Hendrik hare instructiën. Diens voorschriften, die bewaard zijn, verraden de zorg van den laatsten voor zijne jonge schoondochter, maar ook den eerbied, dien hij voor eene koninklijke prinses gevoelde. Het was op zijn bevel, dat men de nauwelijks dertienjarige niet anders dan met vorstelijk praalvertoon in het publiek zag verschijnen. Nam zij als gast aan eenen feestmaaltijd deel, zoo mocht niemand aan dezelfde tafel met haar eten dan personen van hoogen rang en stand. Reed zij in eene koets uit, dan reden zij, die tot haar gevolg behoorden, in andere rijtuigen voor haar uit. Werd zij in eenen draagstoel gedragen, dan volgden hare eeredames in een afzonderlijk rijtuig, maar haar stalmeester en de heeren van dienst wandelden te voet voor haar uit, terwijl haar eigen rijtuig ledig volgen moest, voor het geval dat het haar behagen mocht er zich van

te bedienen. De prinsessen van Oranje vertoonden zich tot dusverre op eenvoudiger wijze in het publiek dan dit koningskind.

Maar onder den uiterlijken glans, waarmede men haar omringde, leed de opgroeiende jonge vrouw steeds dieper onder de machteloosheid van het geslacht, waartoe zij behoorde. Toen zij Engeland verliet, stond koning Karel aan den aanvang van den strijd met zijn volk, die hem den troon en het leven zoude kosten en met iederen bode van over zee werden de berichten ongunstiger. De kans der Engelsche royalisten liep gestadig terug. In Juli 1645 verloren zij den grooten slag bij Naseby. De parlamentspartij zegevierde, de kroon waggelde op Karels hoofd, de schepter viel hem uit de handen. Maria's hand had moeten dienen ten onderpand van krachtdadige hulp uit de Nederlanden. Alleen in de noodzakelijkheid om bijstand te koopen tot elken prijs, had men haar een huwelijk doen sluiten, dat men in gewone omstandigheden ten eenemale beneden haar zoude hebben geacht, en de bedongen koopprijs bleef uit. Frederik Hendrik slaagde er niet in, de geldmiddelen en de krijgsmacht der Geünieerde Provinciën dienstbaar te maken aan de belangen der Stuarts. De stadhouder der Staten kon Karel I niet bijstaan, omdat hij slechts stadhouder was. Als zijne schoondochter was Maria zelve, zij, de dochter en kleindochter van koningen, afhankelijk van de regenten eener Republiek.

Haren wreveligen onwil over dit alles uitte de prinses meest tegen hare schoonmoeder. Voor zoo ver bekend

is, heeft zij zich in haren echt met den jongen man, aan wien de politiek haar had gehuwd, niet ongelukkig gevoeld. Zijne schoonheid, zijn levendige geest, zijn fiere moed konden ook haar niet ongevoelig laten. Bovendien, het bleek niet moeilijk om zijne eerezucht te prikkelen, en toen hij na zijns vaders dood tot de eerste plaats in de Republiek verheven werd, voorkwam hij als het ware hare wenschen en wendde alle krachten aan tot herstel van de Stuarts, de verwanten zijner vrouw, op den troon van Engeland. Op vorstelijke wijze ondersteunde hij zijne zwagers en hunnen aanhang. Zijn vermogen werd daarvoor ernstig door hem aangesproken. In het Westland werden uitgebreide bezittingen verkocht, om met de opbrengst Karel II bij te staan. De onderneming der Stuarts in 1649 om, van Schotland uit, het verloren rijk te herwinnen, werd grotendeels door hem bekostigd. Zonder eenige vrucht werden schatten voor dit doel door hem weggeworpen; de schulden, de geldelijke moeilijkheden, die op de jeugd van Willem III zoo zwaar hebben gedrukt, vonden hunne oorzaak in deze uitgaven.

Nog hielden de Staten van Holland hem de handen gebonden; maar zijn plotseling doortasten, de gevangenneming van zes der voornaamste Hollandsche Heeren, de aanslag op Amsterdam, schenen hem onbepaalde macht in handen te geven. Van den dienaar der Staten scheen hij hun meester te worden.

Met groote verwachtingen zag de trotsche koningsdochter de toekomst tegemoet. De kroon aan haren vader door

geweld ontnomen, zoude aan den geliefden broeder worden hergeven: het gevallen geslacht der Stuarts zoude in eere worden hersteld door den echtgenoot, dien zij geëerd had met hare hand: zij zelve zoude niet langer de gade van der Staten ambtenaar zijn — — — maar nog slechts weinige maanden en de drie-en-twintigjarige levenslustige jonge man, die nog zooveel scheen te beloven en van wien zoo veel werd gehoopt, was stervende.

Acht dagen later bracht Maria Stuart eenen zoon ter wereld in een met somber rouwfloers behangen kamer, waar het daglicht zorgvuldig buiten gesloten werd, terwijl ook de wieg, waar in de jonggeborene werd nedergelegd, geheel met zwart laken was bekleed. De eerste dagen was zij met haar kind den dood nabij, geheel gebroken en ter nedergeslagen door den rouw om haren echtgenoot, die zich in hare gedachten vereenzelvigde met den rouw, welken zij reeds droeg om haren vader, die in Januari van datzelfde jaar onder beulshanden het leven gelaten had op het schavot. Dat de herinnering aan het laatstgenoemde leed ten slotte de overheerschende was, bleek al dadelijk uit den naam, dien zij haar kind wilde geven: het moest Karel, niet Willem heeten, besliste zij.

Met ontzetting kreeg Amalia van Solms kennis van dit besluit. Hoe kon een Karel van Oranje de erfgenaam der historische traditiën en der volksgehechtheid zijn! Hoe werd met dit verzaken van den ouden, roemrijken naam de toekomst van den eenigen mannelijken afstammeling des Zwijgers in de waagschaal gesteld! Hoe onzeker was die

toekomst toch reeds te achten, daar het door Willem II pas bedwongen verzet der Staten van Holland tegen de stadhouderlijke macht met diens dood herleefde! Het gelukte der prinses-douairière nog de jonge moeder te doen inzien, dat het belang van haren zoon dringend gebod hem Willem te noemen. Maar zoo het Amalia ditmaal al gegeven werd ten goede te leiden, blijvend waren andere punten van geschil, waarin beide trotsche vrouwen alras tegenover elkander stonden, onverzoenlijk als de tegenstrijdige belangen die zij dienden; waarin de oudere zich overwonnen zag, zij het dan ook zonder kamp te geven, en hare nederlaag moest wijten, voor een deel althans, aan den hartstocht harer woorden en daden, tot onstuimige drift geprikkeld door de minachtende kalmte der jongere.

Met voorbijgaan van de moeder, die, eerst negentien jaren oud, zelve nog onder voogdij zoude staan, indien zij niet gehuwd ware en daarom, naar de prinses-douairière beweerde, geene voogdes over haar kind kon zijn, eischte de grootmoeder de voogdij over haren kleinzoon voor zich; bovenal wilde zij hare schoondochter het beheer over de prinsengoederen ontnemen en beletten, dat deze eigenmachtig er over beschikte. Zij kende Maria en begreep het gevaar, dat dreigde: het vermogen van haar kind zoude zij voor haren broeder gebruiken: in eenen bodemloozen put zoude het spoorloos verdwijnen. Amalia ontveinsde zich niet, dat zij zelve in Frederik Hendriks dagen ter bevordering dier verbintenis, die eens haar trots zoo had gestreeld en die thans de geesel van haar leven werd, ge-

dreven had tot geldelijke opofferingen, die zij als eene eerezaak beschouwde, en waardoor van de draagkracht van de fortuin der Oranje's het uiterste was gevergd. Maar sedert was alles veranderd. De ijzeren vuist van Cromwell hield Engeland omvat; de hand van den verwijfden Karel II was te zwak om den troon van den protector omver te werpen; uitgaven, vroeger verschoonbaar ter wille van de eer van het geslacht, werden onverdedigbaar, omdat zij tot geene uitkomst konden leiden.

Maar terwijl Amalia van Solms zich geheel vereenzelvigd had met het geslacht, welks naam zij droeg, was Maria Stuart eene Engelsche koningsdochter gebleven van hart en gezindheid. Opgevoed in de leer van het absolute koningschap had zij moeten aanzien, hoe een oproerig volk vermetel de hand durfde opheffen tot verzet tegen eenen koning bij de gratie Gods, en hoe die, in hare oogen godslasterlijke, opstand was geslaagd. Haar vader was martelaar geworden, hare moeder en hare broeders waren bannelingen op vreemden grond, bedelaars aan vreemde hoven. Haar wrok en haar haat tegen de denkbeelden en personen, die van dit alles de bewerkers waren geweest, waren te sterker, omdat zij die gedeeltelijk althans verbergen moest. In de Nederlanden moest zij leven onder een volk van burgers, republikeinen, menschen van gelijken stand en van gelijke denkwijze als zij, die ginds in Engeland over haren vader hadden gezegevierd. Te trotsch om te klagen, behandelde zij desniettemin alle Hollanders, die „Cromwellianen" zooals zij ze noemde, met kwetsende minachting.

Slechts één kring was er, waar zij zich te huis gevoelde: het was de kring harer verwanten. Hare broeders waren uit Engeland gevlucht met eene schaar van aanhangers, en de oudste dier broeders was na 's vaders dood het hoofd van haar geslacht. Hem vereerde zij als haar koning, haar hoofd; hij nam voor haar de plaats van den vermoorden vader in. Hij regeerde haar en haar huis; zijn wil was voor haar wet. Want niet de belangen van haar kind gingen haar in de eerste plaats ter harte. Het herstel van haar Huis op den troon van Engeland was hare eerste en laatste gedachte. Haren koning en broeder terug te voeren aan het hoofd van dat volk, dat de misdadige handen aan haars vaders leven had durven slaan, dat was het ideaal, waarnaar zij streefde. Voor de verwezenlijking daarvan was geene opoffering te zwaar, geene inspanning te groot. Daarvoor moest en zoude alles wijken, alles bukken.

Met nadruk kwam zij dan ook op voor haar goed recht op de voogdij over haar kind, zoodra het haar door hare schoonmoeder werd betwist. Het belangwekkende der omstandigheden, waarin de jonge weduwe verkeerde, het begrijpelijke van haren rouw om haren vader, verzekerden haar eenen grooten steun. Maar Amalia gaf de zaak niet op. Het geschil over de voogdijschap werd door haar aan de uitspraak der Hollandsche gerechtshoven onderworpen en na maanden langen strijd en twist werd de zaak door het Hof van Holland en den Hoogen Raad bij schikking uitgemaakt. Maria Stuart bleef voogdes; maar Amalia van

Solms en haar schoonzoon, de keurvorst van Brandenburg, werden toeziende voogden. Het werd der jonge prinses onmogelijk gemaakt de vaste goederen van haren zoon te vervreemden; over de aanzienlijke inkomsten echter behield zij de beschikking.

Amalia van Solms had in dit alles ongetwijfeld de ware belangen van het Huis van Oranje voorgestaan; maar onberekenbare schade bracht zij haren kleinzoon toe door de openbaarheid, die zij, trots den dringenden raad van Constantijn Huyghens en andere oude getrouwen, aan het geschil met hare schoondochter gegeven had. Nauwe aansluiting, krachtig optreden had het wachtwoord der aanhangers van het Huis van Oranje moeten zijn. Maar door de verdeeldheid der hoofdpersonen was ook van hen geene onderlinge éénstemmigheid te wachten; de oneenigheid der leiders maakte den volgelingen het samenhouden onmogelijk. De Oranjepartij viel uitéén, terwijl die der Staten, bij wie de oude wrok over het eigenmachtig optreden van Willem II nog onverflauwd was, triumfeerde.

Reeds twee maanden na diens dood werd in de groote Statenvergadering besloten voorloopig geenen stadhouder meer te benoemen. Het was Hollands eerste stap op den weg van stelselmatig verzet tegen het Huis van Oranje, waarvan de raadpensionaris Johan de Witt de voorvechter zoude zijn. Op diens aandringen bewilligde Holland drie jaren later in de *acte van seclusie*, waarbij beloofd werd den jongen prins van Oranje nimmer tot den rang zijner vaderen te verheffen. Het was de prijs, waarvoor alleen

de machtige Cromwell zich vinden liet voor den vrede, die een eind moest maken aan den rampzaligen eersten Engelschen oorlog, die 's lands krachten verteerde en de Statenpartij bedreigde, omdat het volk in zijne ellende enkel van de verheffing van eenen Oranje heil verwachtte en met bitteren weemoed achterwaarts zag naar het tijdperk van Maurits en Frederik Hendrik, dat door zooveel roem en welvaart gekenmerkt was geweest.

Doch die opwellingen van Oranjegezindheid bleven meest tot de volksklasse bepaald, want voor hooger geplaatsten was afhankelijkheid aan den laatsten spruit van het doorluchtige geslacht reden genoeg om buiten de regeering gesloten te worden en om bij het vergeven van ambten te worden voorbij gegaan. Maar terwijl de anti-stadhouderlijke partij dagelijks won aan kracht en de kring der getrouwen aan het oude Huis dagelijks inkromp, terwijl de gansche toekomst van haar kind op het spel stond, scheen Maria Stuart zich ten doel te hebben gesteld om door hare tartende houding de Staten te verbitteren en de nog overgebleven aanhangers van het Huis van Oranje van zich te vervreemden. Zij gaf zich geene de minste moeite, noch om door minzaamheid en voorkomendheid voor zich in te nemen, noch om zich de landstaal eigen te maken. Geen Hollander werd tot eenige bediening bij haren zoon toegelaten. Zij versmaadde den titel van prinses-douairière van Oranje, door Amalia van Solms met zooveel edel zelfgevoel gevoerd, om zich te laten noemen met den hier te lande niets zeggenden, veeleer kwalijk klinkenden naam

van *Princesse Royale*. Na den eersten Engelschen oorlog had de Republiek bewilligd in den eisch, dat de Stuarts niet hier te lande zouden vertoeven; Cromwell noch de Staten wilden, dat dit land het uitgangspunt zoude worden van altijd nieuwe aanslagen. Maria deed, als ware zij boven alle bepalingen verheven. Zij ontving den prins van Wales en de andere broeders bij zich in den Haag en verscheen met hen in het publiek, zoodat een deel van den algemeenen afkeer door de lichtzinnige leefwijze der bannelingen gewekt, op haar terug viel. Toen haar de samenkomsten met de broeders ten slotte in Holland verboden werden, om de voortdurende botsingen tusschen het gevolg der prinsen en dat der gezanten van den protector, trok zij naar Breda, de oude heerlijkheid der Oranje's, en maakte die stad tot het brandpunt en broeinest van samenspanningen en aanslagen op Engeland. Om niets bekommerde zij zich dan om het belang der Stuarts. Met volle handen strooide zij het geld van haren zoon onder hare broeders en hunne aanhangers uit. Meer dan de helft van haar jaarlijksch inkomen, de renten van Willems vermogen, schonk zij weg. Nu eens betaalde zij de onkosten van oproerige bewegingen en onlusten door aanhangers van het gevallen vorstenhuis in Engeland verwekt; dan was zij de gulle gastvrouw van haren broeder en diens hof te Spa of bij rondreizen en bezoeken aan de keurvorsten aan den Rijn.

Voor Amalia van Solms en de oude getrouwen van het vernederde Oranjehuis was het eene voortdurende ergernis deze trotsche, onnadenkende lichtzinnigheid, verbonden met

zooveel gebrek aan kieschheid en begrip, te moeten aanzien. Maar verandering er in brengen was onmogelijk. Een paar maal scheen de goede verstandhouding tusschen schoonmoeder en schoondochter hersteld; maar telkens slechts voor korten tijd, en zij keerde nimmer weder, toen Maria, verbitterd, omdat de gouverneur van het prinsdom Oranje haar gezag weigerde te erkennen en zich krachtens de acte van voogdijschap op de orders van Amalia van Solms en den keurvorst van Brandenburg beriep, Frankrijks tusschenkomst inriep, doof voor den raad van hen, die haar het gevaarlijke van dien stap trachtten aan te toonen. En zooals te verwachten was, had Lodewijk XIV het geschil eenvoudig weg beslecht door het prinsdom aan zich te trekken. Zulk baldadig drijven kon Amalia niet vergeven en zelfs in Maria's eigen omgeving gingen er stemmen op, die zeiden, dat zij haar kind zou bestelen om de zaak van haren broeder te bevoordeelen.

Maar zoo zij voor haren broeder leefde en werkte, het was tevens voor haren zoon, verklaarde Maria, wanneer zij zich een enkele maal verwaardigde te antwoorden op de voorstellingen, die men haar deed. Immers de verheffing van Karel II in Engeland moest de verheffing van den jeugdigen Willem in de Nederlanden ten gevolge hebben. De Republikeinen in Holland zouden het niet wagen haren broeder te wederstreven, als hij uit de volheid zijner koninklijke macht hun zijnen wil deed verstaan.

Zij heeft die verheffing werkelijk nog beleefd. In het jaar 1658 stierf Cromwell en in het volgende jaar werd het

gebannen vorstengeslacht der Stuarts op den troon van Engeland terug geroepen. Te Breda, in het oude kasteel der Oranje's, ontving koning Karel II de afgezanten van het Parlement, die hem de onderwerping van land en volk kwamen aankondigen: de natie, den burgeroorlog en het militaire despotisme moede, riep hem op den troon zijner vaderen terug.

Gelijk te verwachten was, verlangde Maria niets liever dan haren broeder te volgen naar het vaderland. Zoo spoedig mogelijk, den 20sten September 1660, ging zij scheep. Te Brielle nam zij afscheid van het kind, dat zij achterliet en van het land, dat zij heimelijk vast besloten was nimmer weder te bezoeken; en dat zoude zij ook niet. Na tien weken van ongestoord geluk, waarin zij getuige was van de vervulling van haren vurigsten wensch, nu zij den troon van Engeland door haren broeder zag bezet, werd zij ziek. De kwaal, die haar had aangetast, bleek dezelfde te zijn, waaraan Willem II bezweken was en weldra, den 24sten Dec. 1660, was het einde daar.

Geboren op de trappen van den troon, maar reeds in hare kindsche dagen medegevoerd in de stormen eener toenmaals ongeëvenaarde omwenteling, waarvan haar vader het bloedig slachtoffer werd; gehuwd aan een beminlijk en ridderlijk vorst, maar reeds weduwe op negentienjarigen leeftijd; moeder geworden na den dood van haren echtgenoot en door diens dood verstoken van de vooruitzichten en voorrechten, waarop zij voor haren zoon had mogen hopen, was zij na jaren van vergeefsch verzet tegen de

slagen van het lot, op eenmaal met haar geslacht in rang en eer hersteld, om reeds op datzelfde oogenblik van deze aarde te worden weggeroepen. Voorwaar een levensloop zóó tragisch, dat een hard oordeel over haar optreden er door weerhouden wordt. ¹⁾

IV

De oude prinses-douairière van Oranje stond nu alleen als voogdes over haren kleinzoon, wiens belangen zij zoude hebben te handhaven tegenover den raadpensionaris Johan de Witt. Twintig jaren lang hebben deze vrouw en deze man met dezelfde onverzettelijkheid lijnrecht tegenover elkander gestelde belangen voorgestaan: zij bedoelde de wederoprichting van het stadhouderlijk gezag, hij wilde het voor goed vernietigd zien. Toch heeft tusschen deze twee, tot beider eer zij het gezegd, nimmer persoonlijke vijandschap geheerscht. Amalia's schrandere geest wist de ongemeene verdiensten van haren grooten tegenstander te waardeeren en hulde te brengen aan diens grootsche hoedanigheden, ook waar die hare liefste wenschen kruisten. Bovendien had de hartstochtelijke, heftige, opbruisende vrouw in de laatste jaren eene strenge oefenschool doorloopen in zelfbedwang, in berusting, in wachten, geduldig wachten. Zij wist, dat zij alleen stond in de Republiek, zonder raad en steun van een krachtig man; maar terwijl Maria Stuart

---

¹⁾ Jhr. Mr. J. H. Hora Siccama, Onze Prinsessen, pag. 29.

allen van zich vervreemde, wist zij met de leiders van het machtige Holland op redelijken voet te blijven. Wat het haar kostte bleek in sommige oogenblikken. Toen in 1654 de *acte van seclusie* haar alle hoop scheen te ontnemen, beduidde Johan de Witt haar, dat het zóó goed was, door 's lands belang gebiedend geëischt. Hare oprechtheid dwong haar toen tegenover den grooten staatsman de verklaring af: „dat sy soo goede patriotte was, dat zij moest bekennen, „in cas sy in de vergadering van H. E. G. M. stem had, „dat sy selfs niet anders soude hebben geadviseerd als bij „H. E. G. M. was geresolveerd.” Zelfs deed zij de Staten met het sluiten van den vrede gelukwenschen; maar met eene zware ziekte betaalde zij den dwang, dien zij zich aandeed.

Zij won er mede, dat Johan de Witt haar door Hollands machtigen invloed steunde bij haar pogingen om Lodewijk XIV te bewegen tot teruggave van het wederrechtelijk in beslag genomen prinsdom Oranje. De herwinning van dat bezit, door Maria Stuart zoo roekeloos verspeeld, was voor Amalia van Solms eene levensvraag. Immers aan het bezit van dat kleine vorstendom in het zuiden van Frankrijk, beoosten de Rhône, waar de prinsen van Oranje souverain waren, souverain „bij de gratie Gods”, dankten zij die „eminente positie”, die hun gezag in de Republiek reeds meermalen had gedragen en gesteund, tot hoeveel wangunst en naijver diezelfde souvereiniteit ook dikwijls aanleiding geven mocht. Amalia had haren trouwen Constantijn Huyghens naar Parijs gezonden om over de restitutie van

het prinsdom te onderhandelen. Onvoorwaardelijk wilde zij het weder bezitten, zonder leenplicht aan de Fransche kroon. „Herinner hen er aan,” schreef zij aan Huyghens, „dat de prinsen van Oranje altijd de dienaren der koningen „van Frankrijk zijn geweest, maar niet hunne onderdanen „en nog minder hunne slaven. Wij zijn dus tegenover hen „wel tot alle welwillendheid verplicht, maar niet tot eene „onderworpenheid en gedweeheid, die de rechten van den „prins, mijnen kleinzoon, zouden kunnen schaden en afbreuk „doen.” Na vier jaren voor deze zending uitlandig te zijn geweest, mocht Huyghens het als ooggetuige aanschouwen, hoe de geheele bevolking van de stad Oranje prins Willem huldigde, als haren van niemand dan van God afhankelijken soeverein. Die goede uitslag ware echter nimmer bereikt zonder de indirecte medewerking van Johan de Witt.

Maar de prinses-douairière hoopte op nog meer. Het was haar voortdurend streven der Statenpartij belang in te boezemen voor den jongen Willem, hen, die de vijanden der Oranje's waren, door beleefde verzoeken en vriendelijken aandrang te bewegen tot het aanvaarden der voogdij. Zoo de Staten aan de opvoeding van haren kleinzoon deel namen, op welke wijze ook, dan werd metterdaad erkend, dat het Oranjehuis iets anders was in de Republiek, iets meer voor haar beteekende dan eenig ander geslacht. Amalia rekende hierbij op den tijd als haren bondgenoot; op den jongen Willem III, aan wiens zeldzamen aanleg zelfs zijne tegenstanders hulde brachten; op de noodzakelijke reactie, die de druk van Holland op de andere

provinciën moest te weeg brengen; op de misslagen van het oligarchisch bewind, dat het volk steeds meer tegen zich verbitterde; en eindelijk op Johan de Witt zelven, wiens talent te groot, wiens heerschappij te zwaar, te drukkend was om geen naijver en verzet wakker te roepen. ¹⁾

Als de oude prinses het oor te luisteren legde, dan hoorde zij het ook wel, hoe het onder het volk ruischte en zong:

Al is ons prinsje nog zoo klein
Al evenwel zal hij stadhouder zijn.
Al buigt de stam, en al kraakt het riet,
Al evenwel treurt Oranje niet,
Vivat Oranje, Hoezee!

Althans voor velen uit de volksklasse bleef de liefde voor het Huis van Oranje de groote hartstocht, de poezie als het ware van hun vaak ééntonig en kommervol bestaan. In „hun Prinsje”, zooals zij plachten te spreken, belichaamde zich hunne eerbiedige gehechtheid aan den man, die stervend op de treden van een trap nog voor hen had gebeden. Dat behoort tot die dingen, die in de herinnering van een volk onuitwischbaar blijven voortleven, die het niet vergeten kàn, waarmede zijne verwachtingen voor de toekomst onverbrekkelijk verbonden zijn. ²⁾ Het bleef voor de prinses-

¹⁾ Theod. Jorissen. Historische Bladen. Amalia van Solms en Maria Stuart.

²⁾ Joh. H. Been. Langs den Stormvloed. pag. 21.

douairière van Oranje dan ook allerminst verborgen, dat gedurende geheel het tijdperk van Johan de Witt de gestadige opwellingen van de Oranjezucht des volks een bron van ergernis waren voor hem en de Hollandsche regenten, een dreigend spooksel, dat hen rusteloos achtervolgde en eene onheilspellende schaduw wierp over hunne schoonste dagen. Dat de andere provinciën de Staten van Holland bij herhaling lastig vielen met voorstellen om den jeugdigen Willem III tot de waardigheden zijner vaders te bestemmen, liet zich nog verduren: men gevoelde zich sterk genoeg om allen aandrang van die zijde te weerstaan. Maar dat in Holland zelf zoowel de gezeten burgerij als het gemeen telkens blijken gaf van terug te hunkeren naar de vleeschpotten van Egypte, dat was in de schatting der regenten even hatelijk als onverklaarbaar. Was dit dan, vroegen zij, het loon voor hunne trouwe diensten aan den Staat, die onder hun bestuur zulk eene verwonderlijke mate van welvaart genoot? Konden zij zich niet de „patronen en „liefhebbers der vrijheid” noemen, om der wille waarvan zij het stadhouderschap hadden afgeschaft? Was zij niet ongerijmd te achten, die voorliefde van het volk voor een stamhuis, waaraan het vaderland ontegenzeggelijk groote, dure verplichting had, maar waarmede sedert de *acte van seclusie* nu voor goed was afgedaan? Toch leerde de ondervinding, dat om bevolkingen als die van Dordrecht en 's-Gravenhage in opschudding te brengen, niet meer noodig was dan op het dek van een voorbijvarend schip of aan een venster op het Binnenhof, het knaapje te vertoonen,

waarvan niemand nog vermoeden kon, wat het eenmaal worden zoude. Toch moesten zelfs te Amsterdam reeds vier jaren na den aanslag, dien men eerst als eenę daad van ongehoord geweld had uitgekreten en verfoeid, de burgervaderen, om den vrede met Cromwell aan de gemeente smakelijk te maken, bij de afkondiging daarvan het *Wilhelmus van Nassouwen* laten blazen en zorg dragen, de *acte van seclusie* zoo lang mogelijk een geheim te doen blijven. Nu en dan was het slaan van eenen Oranjemarsch noodig om de aanwerving van krijgsvolk te doen gelukken, ¹⁾ en nog in 1665, toen 's lands zeewezen reeds jaren lang den invloed van Johan de Witt had ondervonden, weigerden niet slechts de matrozen, maar dappere vlootvoogden met hen, om hun leven voor het vaderland te wagen op den Oceaan, als de Prinsevlag niet boven hun hoofd bleef wapperen:

't Oraenge, Blanche, Blou, ²⁾

dat reeds de oude Watergeuzen had bezield en ter overwinning had geleid.

Toen de prinses-douairière in 1660 alleen als voogdes over haren kleinzoon optrad, opende zich inderdaad een nieuw tijdperk in den strijd, dien zij tot herstel en Johan de Witt aan het hoofd der Statenpartij tot blijvende ver-

---

¹⁾ Mr. D. Veegens. Historische Studiën, Deel II pag. 69.

²⁾ J. v. Vloten. Vaderlandsche Geschiedzangen. Deel II pag. 333.

nietiging van het stadhouderschap in Holland voerde. Tot dusverre was de prins van Oranje alleen gesteund door de onuitroeibare gehechtheid van een groot deel der bevolking aan zijnen beroemden naam. Het ondoordacht optreden van Maria Stuart had Amalia van Solms, trots haar beter inzicht, met machteloosheid geslagen en geprikkeld tot daden, waardoor zij zelve in hare heftigheid aan de zaak van haren kleinzoon groote afbreuk deed. De andere Nassauers dachten meer om hunne eigene belangen dan om hem. Zoo lang Cromwell in Engeland heerschte had Willem III van daar niets als tegenwerking te verwachten. Op eens echter keerde de kans en werd zijn oom Karel II op den troon zijner vaderen hersteld. Al had staatsbelang den lichtvaardigen Britschen koning niet aangezet de zaak van zijnen neef voor te staan, zoo moest zijn wrok tegen de Staten, die tijdens zijne ballingschap gemeene zaak met Cromwell hadden gemaakt, er heen toe drijven.

Eene goede verstandhouding met Engeland scheen den Staten destijds zóó begeerlijk, ook als tegenwicht van Frankrijks bedenkelijk toenemende macht, dat velen, ook onder de leden der Staten van Holland, geneigd schenen gehoor te geven aan den aandrang, waarmede de koning de „designatie” verlangde van zijnen neef, den prins: dat is de plechtige toezegging om dezen, bij het bereiken van den zestien- of achttienjarigen leeftijd de stadhouderlijke mach^t in handen te geven. Met geene beloften liet hij zich paaien; norsch en streng eischte hij daden voor woorden. Maar den eisch, dien hij stelde, konden Johan de Witt en zijne

vrienden niet inwilligen zonder geheel hun verleden te verloochenen, zonder eenen zedelijken zelfmoord te plegen. In dat voor hem zoo hachelijk tijdsgewricht, waarin zijn eigen aanhang dreigde hem alleen te laten, stond de Witt met weinigen pal. Zoo te eenigertijd het optreden van eenen Oranje aan het hoofd van 's lands krijgsmacht, en dan nog tijdelijk en met de noodige beperking, denkbaar ware — herstel van het stadhouderschap in Holland mocht, als doodelijk voor hetgeen hij 's lands vrijheid noemde, nimmer worden toegegeven. Hij begreep evenwel, dat iets moest worden gedaan om den algemeenen aandrang te breken, den gemoederen tijd te geven om te bedaren. Vandaar de om dezen tijd met ophef verordende vernietiging der *acte van seclusie* en het besluit, door hem persoonlijk doorgedreven, waarbij de jonge prins tot Kind van Staat werd aangenomen.

Het was een heerlijk oogenblik voor Amalia. Het lange wachten, het harde zelfbedwang werden haar in die ure wel vergoed. Maar al had Holland zich bereid verklaard 's prinsen opvoeding in zoo verre te bezorgen, „dat hij „bekwaam mocht worden tot de bediening der hooge charges „en employen bij zijne vaderen voormaals bekleed”, het had zich geenszins verbonden om hem op een bepaald tijdstip tot die waardigheden te verheffen. De maatregel gaf schijn voor wezen en verzekerde den Hollandschen regenten, onder bepaalde omstandigheden, nuttigen invloed op den persoon van den prins. Evenals het jaren lang Amalia's streven was geweest, was het thans de Witt's

bedoeling om tijd te winnen: evenals zij het had gedaan, rekende hij op de fouten zijner tegenpartij, en in de vreugde over wat verkregen werd, verloor de prinses-douairière inderdaad de jarenlang met zooveel inspanning bewaarde omzichtigheid uit het oog.

De ijver der Hollandsche regenten om Karel II ter wille te zijn was reeds spoedig niet weinig bekoeld. Wel verre van zich eenen getrouwen vriend der Republiek te betoonen, sloot hij reeds zeer spoedig na het aanvaarden der regeering een verbond met het ons vijandige Portugal. In plaats van, zooals sommigen hadden gehoopt, zich Frederik Hendriks jongste dochter Maria Henriëtte tot gemalin te kiezen, knoopte hij, die zich den beschermer des (protestantschen) geloofs noemde, onderhandelingen aan voor een huwelijk met eene Portugeesche, katholieke prinses. In plaats van Cromwells maatregelen tot belemmering van Hollandsche scheepvaart en handel te niet te doen, gaf hij voet aan den hooggaanden naijver van het Engelsche volk op onze toen zoo benijdenswaardige welvaart. Men verdacht hem van het „exécrabel dessein”, zooals de Witt het noemde, om Holland door bemoeielijking zijner visscherij in de Britsche zeeën tot de *designatie* van den prins te willen dwingen. Juist toen, in Mei 1661, dus wel te kwader ure, liet Amalia zich verleiden om toe te treden tot een verbond met Karel II en den keurvorst van Brandenburg, waarbij deze vorsten met haar de zorg voor de *bevordering* en de belangen van den prins op zich namen, den Staten van Holland slechts beperkten invloed op diens opleiding over-

latende. Het kostte de Witt in de gegeven omstandigheden weinig moeite om dezen stap voor te stellen als een stuitend blijk van wantrouwen, als een dreigend gevaar in eene allengs naderende toekomst, wanneer de prins, bij zijne verheffing, weinig meer dan Britsch stedehouder zoude zijn. Weldra was dan ook de maat vol, het tij gekeerd. De anti-stadhouderlijke partij had in de Staten-vergadering weder verre de overhand en de verbintenis, door de Staten aangegaan omtrent de opvoeding van den prins van Oranje, werd buiten werking gesteld.

Opnieuw zag de prinses-douairière zich veroordeeld tot wachten, tot werkeloos wachten. Ditmaal was de Witt's staatkunde met den besten uitslag bekroond. Onversaagd zag deze, tengevolge der ontstemming van Karel II over het uitblijven der *designatie* van zijnen neef, den tweeden Engelschen oorlog komen, dien roemrijken strijd, waarin onze vloot zich in den grooten vierdaagschen zeeslag met roem overdekte en de Ruyter den vijand tot in den mond van de Theems ging bestoken. De vrede van Breda in 1667 bracht den grooten raadpensionaris op het toppunt zijner macht. Zelfregeering en vrijheid ter zee was het dubbele streven, dat hij met onwankelbare, kloeke volharding had voorgestaan, en op beide punten scheen hij thans overwinnaar. Englands koning had hij tot vrede gedwongen, en Lodewijk XIV had hij het hoofd durven bieden door het sluiten van de Triple Alliantie, dat verbond met Engeland en Zweden om den voortgang van Frankrijks veroveringen in de Spaansche Nederlanden te stuiten. Meer dan ooit

scheen Johan de Witt alvermogend, zoo al niet in de geheele Republiek, dan toch in het voornaamste der Geünieerde Gewesten. Daar wist hij het besluit door te drijven, dat, onder den naam van *Eeuwig edict* bekend, het stadhouderschap in Holland zelve afschafte en het stadhouderschap van eenig ander gewest voor onvereenigbaar verklaarde met het Kapitein-Generaalschap der Unie, voor zoo ver Holland die cumulatie zoude kunnen beletten. En dat zij dat kon, daaraan twijfelde de machtige provincie in geenen deele. Had men niet nog tijdens den Engelschen oorlog, toen de krijgszuchtige bisschop van Munster met eenen inval dreigde en zich eene sterke beweging openbaarde om den thans zestienjarigen Willem van Oranje tot bevelhebber der ruitery voor ééne veldtocht te benoemen, die poging gemakkelijk weten te verijdelen?

Voor de Oranje-partij scheen geen enkel uitzicht open te blijven. Teleurgesteld maar toch niet ontmoedigd trok Amalia zich terug, toch nog altijd door haar vorsteljk optreden ontzag afdwingend van wie in hare afzondering tot haar werd toegelaten. Des winters bewoonde zij het zoogenaamde *Oude Hof* in het Noordeinde; des zomers vertoefde zij afwisselend in het Huis ten Bosch of op het kasteel harer heerlijkheid te Turnhout. Doch hoe zij vroeger pracht en weelde mocht hebben bemind, dat zij ook thans op grooten voet bleef leven was meest staatkundige berekening. Nu Holland het geslacht van Oranje verstiet, achtte zij het meer dan ooit noodig om ook door uiterlijk vertoon te doen blijken, op hoe hoogen rang dat geslacht kon

bogen. „Hoewel haar inkomen betrekkelijk klein was (als „weduwe gingen haar inkomsten nimmer het bedrag van „f 120.000 te boven), was hare huishouding deftiger en „sierlijker ingericht dan die van menigen machtigen vorst,” schrijft de Engelsche gezant, William Temple, in zijne gedenkschriften. „Steeds werd zij uit gouden vaatwerk „gediend. Zij dronk uit gouden waterflesschen, een groot „gouden koelvat stond bij den maaltijd nevens haar en de „sleutels van haar kabinet, kortom alle zaken, waarmede „zij gewoonlijk in aanraking kwam, waren van massief „goud. Ik vermeld dit,” gaat hij voort, „omdat ik het be- „schouw als iets, wat zelfs voor de grootste koningen van „Christenrijken geene gewoonte is en dat aan deze zijde „van Perzië geen voorbeeld heeft.” Maar aan haren waarlijk vorstelijken zin paarde Amalia spaarzaamheid en orde. Daarmede had zij de prachtlievende levenswijze van Frederik Hendrik mogelijk gemaakt; hoe rijk die ook was, hoe verkwistend die ook scheen, de fortuin der Oranjes werd er niet door gedeerd en door den statigen overvloed, waarin zij als weduwe leefde en die de verbazing wekte van den Engelschen gezant, werd ook haar eigen inkomen nimmer overschreden. Het aanzienlijke vermogen der Oranjes ongeschonden te bewaren, achtte zij toen als nu eenen duren plicht, omdat zij, die zooveel had zien komen en gaan, maar al te goed wist, hoe het aanzien der wereld, ook voor vorstelijke geslachten, van financieele zelfstandigheid en grootheid afhankelijk is.

Intusschen drukte te allen tijde en op alles als een

sombere schaduw de verlatenheid en de vernedering van het Oranjehuis. Terwijl de prinses-douairière zich met het Stadhouders Hof te Kleef bevond, bij gelegenheid van het huwelijk harer jongste dochter Maria Henriëtte met den hertog van Simmern, werd te 's Gravenhage de geheime briefwisseling ontdekt van eenige jonge heethoofden, wier ondoordachte plannen in werkelijkheid geen gevaar voor de Republiek hadden kunnen opleveren, en moest de ongelukkige prinsgezinde Buat het schavot bestijgen: een nieuw bewijs, zoo het nog noodig ware geweest, van de volslagen machteloosheid der eens zoo machtige Oranjes.

Onder dien druk wies de knaap op, die den historischen eernaam van prins van Oranje droeg; toch steeg zijne beteekenis in de oogen des volks met elken dag. Hinderpaal op hinderpaal wierp Johan de Witt aan zijne verheffing in den weg, en niettemin werd de schaduw, die hij wierp, steeds grooter, was de kracht der omstandigheden, die hem omhoog voerden, stijgende. De jonge man zag zich stap voor stap zijn pad geëffend door de dankbare aanhankelijkheid der natie aan zijn geslacht, door eenen ongedachten samenloop van verwickelingen der buitenlandsche politiek. De Triple Alliantie, waardoor Lodewijk XIV in zijne veroveringsplannen op de Zuidelijke Nederlanden was gestuit, viel uiteen; meest door de kwade trouw van Karel II. In verband met den bisschop van Munster en den keurvorst van Keulen verklaarden Frankrijk en Engeland ons daarop gezamenlijk den oorlog.

De regeering had het dreigend onweder zien aankomen en was wel onderricht geworden van het vierdubbel verbond om de Republiek der Vereenigde Provinciën te vernietigen. Amalia van Solms, die er door haren schoonzoon, den keurvorst van Brandenburg, kennis van droeg, had de Staten herhaaldelijk gewezen op het naderend gevaar. Maar al wat van hare zijde kwam, was reeds daarom verdacht. Met onderhandelingen meende men de zaak te kunnen schikken; en toen Frankrijk vooral onverzoenlijk bleek, werd de kostbare tijd verkwist met onvruchtbare twisten over de verheffing al of niet van Willem Hendrik van Oranje tot het Kapitein-Generaal- en Admiraalschap der Unie. Schatten waren jarenlang besteed aan de uitrusting onzer prachtige vloot, die onder de Ruyter onze kusten bewaakte, en door woorden van beleid wist deze met zijne dappere tochtgenooten telkens opnieuw de Engelsche en Fransche zeemacht terug te drijven en eene landing van den vijand te voorkomen. Maar het landleger was verwaarloosd, de grensvestingen waren in verval geraakt, onvoldoende voorzien van mond- en krijgsvoorraad, en de oostelijke provinciën lagen open en bloot voor het naderende krijgsvolk der verbonden mogendheden. In minder dan eene maand hadden de troepen van den keurvorst van Keulen en den bisschop van Munster het grootste gedeelte van Overijsel, Friesland en Groningen ingenomen, terwijl het machtige leger van Lodewijk XIV onder Luxembourg, Turenne, den kleinzoon van Willem I, en andere groote veldheeren meer, zonder moeite en bijna zonder

wederstand Gelderland en Utrecht veroverde. Het plotselinge van den overval, het geweldige, snelle voortdringen van den vijand sloeg de Staten met ontzetting. Opnieuw, doch wederom vruchteloos, poogde men zich met Lodewijk XIV te verstaan. De toestand werd maar al te juist geschilderd met het bekende woord: dat de Staten radeloos waren, de steden redeloos en het land reddeloos. Innerlijk door verdeeldheid, door naijver op Johan de Witt's grootsche persoonlijkheid, ondermijnd, moreel reeds vóór den oorlog vernietigd, schoot er bij het nijpen van het krijgsgevaar voor de republikeinen niets over dan voor de tegenovergestelde monarchale beginselen te wijken. Sints lang gewantrouwd en bovendien geminacht en gehaat bij het volk, dat zich door de regentenfamilies van alle aandeel in de regeering zag buitengesloten, scheen de Statenpartij der natie de oorzaak van alle tegenwoordig onheil en de bron van alle toekomstige rampen. Het buitenlandsche krijgsgeweld bracht ons de Revolutie. Reeds had men bij het uitbreken van den oorlog, om aan den onstuimigen aandrang des volks te voldoen, den nu twee-en-twintigjarigen prins van Oranje tot Kapitein-Generaal benoemd, doch slechts voor ééne veldtocht. Thans, in het oogenblik van den uitersten nood, werd het *eeuwig edict*, dat slechts vijf jaren had bestaan, vernietigd en werd Willem III met de waardigheden van Stadhouder en Kapitein-Generaal bekleed.

Op nieuw stond daar een Oranje en sprak met de woorden van Vondels *Princelied*:

Schept moedt dan Heeren Staeten,
Uw veldheer staet bereit,
Die ruyters en soldaten
Weer nae de grenzen leidt.
Wat schrickt gij voor en achter?
't Land heeft aan 't een sy duyn,
Aen 't andere sy den wachter
En schutsheer van den tuyn.

Een wonder scheen het, wat nu gebeurde; als met eenen tooverslag veranderde met het optreden van den jongen vorst de toestand. De radeloosheid, die het gansche volk bevangen had, vervloog; de bezinning keerde weder en met haar de hoop om den dreigenden slag nog met kloek be raad te kunnen afwenden. Aller oogen zagen op den jongeling, wiens naam meer moed gaf dan de mannelijke kracht en de beproefde wijsheid van eenen Johan de Witt ¹⁾. Op nieuw bezielde de Oranjenaam het volk bij eenen oorlog in het klein, eene geuzenschermutseling, waarop ons volk zich zoo meesterlijk verstaat. Hollander en Fries wisten zich het water en het moeras goed ten nutte te maken. Beter bestand tegen het gure klimaat dan de kleumsche Franschman, bekend met de smalle wegen door het deinend dras, bespiedde de Hollander den naderenden vijand, legde het musket aan tusschen bies- en rietpol, waarachter hij zich loerend verschool en plantte het kanon als op de golven

---

¹⁾ R. Fruin. Prins Willem III. Gids 1889 I pag. 228.

van de over het land gestroomde binnenwateren, om de paden te bestrijken, waarlangs zijn tegenstander moest optrekken.²⁾ Beurtelings waren felle vorst en een plotselinge dooi onze bondgenooten. Meesterlijk wist prins Willem, de geboren veldheer, te woekeren met zijne kleine legermacht, met de gehechtheid van zijnen aanhang, met de gesteldheid van het terrein. Hoe hopeloos de toestand zich aan het einde van dat jammerjaar 1672 had laten aanzien, reeds in het begin van 1673 mocht Holland zich gered, het zwaarste leed geleden achten.

Toen de prins van Oranje in den vaderlijken rang werd hersteld, was Johan de Witt terzijde getreden. Hij legde het ambt neer, dat hij meer dan negentien jaren met inspanning en toewijding van alle zijne krachten had bekleed. Ook nog in de komende dagen van rust wilde hij voor den lande arbeiden — maar de blinde volkshaat gunde hem geene rust. Amalia van Solms had haren grooten tegenstander en zijne uitnemende verdiensten steeds ten volle gewaardeerd en erkend; zij was te schrander van geest, te groot van hart, om willens blind te zijn voor de schoone taak door Johan de Witt zoo glansrijk vervuld zoolang hem het roer van staat was toevertrouwd, voor den moed, waarmede hij de vrijheid ter zee, het goed recht van onzen handel tegenover het machtige Engeland had gehandhaafd. Toen haar het schandelijk moordtooneel van den 20sten Augustus 1672 werd bericht, hoorde men haar

---

¹⁾ Theod. Jorissen. Historische Bladen. Nieuwe Bundel pag. 146.

zeggen: dat het haar jammerde, dat zulk een edel verstand zoo smadelijk moest omkomen. Bij hare groote vreugde, dat zij toch nog de verheffing van haren kleinzoon beleven mocht, werd zij pijnlijk getroffen door de bloedige vlek, die op die verheffing geworpen was.

Nog eenige jaren is Amalia van Solms getuige geweest van het stijgende aanzien, van de toenemende macht van haren kleinzoon, den stadhouder Willem III. Bijna eene halve eeuw heeft zij den titel van prinses van Oranje gevoerd. In die lange reeks van jaren had zij het roemrijke Huis in zijnen schitterendsten glans en in zijne diepste vernedering gekend. Zij had er vruchteloos voor gewerkt en gestreden en zich tot berusten geschikt, om eindelijk, eindelijk, als eene gave, toch nog te ontvangen, wat haar vurig verlangen was geweest. Toen zij in 1675 de oude oogen sloot, hadden die toch nog den eersten gloed gezien van den nieuwen, schoonen dageraad, die voor het Huis van Oranje opging.
